

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maja Cerar

RAZVOJNI PROBLEMI ZELENORTSKIH OTOKOV

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2008

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maja Cerar

Mentor: doc. dr. Franc Trček

Somentorica: izr. prof. dr. Tina Kogovšek

RAZVOJNI PROBLEMI ZELENORTSKIH OTOKOV

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2008

Razvojni problemi Zelenortskih otokov

V diplomskem avtorica analizira ustaljene kazalce razvoja in preverjam njihovo verodostojnost na primeru Zelenortskih otokov (ZO). Poleg znanih in pogosto uporabljenih indikatorjev, kot sta bruto družbeni proizvod (BDP) in indeks človekovega razvoja (HDI), so predmet analize tudi nekateri manj znani, to so Indeks revščine, Indeks srečnega planeta (HPI), Kakovost življenja (QL) in Življenjski standard (SL). Avtorica kritično pristopa k BDP, ki zaradi preveč enostranske obravnave razvojne problematike, v ospredje postavlja gospodarsko rast kot cilj, ne pa sredstvo razvoja. Kot alternativo dohodkovnemu kazalcu so predstavljeni zgoraj omenjeni večdimenzionalni razvojni kazalci, ki se bolj kot na dohodek osredotočajo na človekov razvoj.

V empiričnem delu avtorica ZO umesti v razvojni okvir po zgoraj naštetih kazalcih ter prikaže njihovo verodostojnost na primeru te majhne otoške države v razvoju. Ob tem izpostavi tudi najbolj pereče gospodarske in družbene probleme ZO, kot so korupcija, neenakomerna porazdelitev dohodka in odvisnost od razvojne pomoči, ki se pojavljajo kot stranski proizvod nenatančno osnovanih in ekonomsko determiniranih razvojnih strategij.

Ključne besede: BDP, HDI, razvojni kazalci, razvoj, razvojni problemi

Developing problems of Cape Verde Islands

Paper analyzes the common development indexes and their credibility on example of Cape Verde Islands. Besides most frequently used indexes, such as Gross domestic product (GDP) and Human development index (HDI), some less well known were also included in the analysis. The latter are: Happy planet index (HPI), Quality of life (QL) and Standard of life (SL). Author takes critical perspective to GDP, as the index is one-sided in its treatment of development issues and considers economic growth rather as goal than the means of development. The aforementioned multidimensional indexes that focus on human development rather than mere income are introduced as an alternative to the income index.

In the empirical section Cape Verde Islands serve as an example to survey authenticity of the previously named indexes. Author also places the country in the development framework on the basis of these indexes. Some of Cape Verde Islands' most urgent economical and societal problems such as corruption, uneven distribution of income and dependence on development aid are also put out, as they are the by-product of inaccurately designed and economically based development strategies.

Key words: GDP, HDI, development indexes, development, development issues

Kazalo vsebine:

<i>Kazalo slik:</i>	4
<i>Kazalo tabel:</i>	5
<i>Seznam kratic:</i>	6
1. UVOD	7
2. RAZVOJ: TEORETSKI POGLEDI IN OPREDELITVE	9
2.1 BDP IN VERODOSTOJNOST PRIKAZA RAZVOJNE PROBLEMATIKE.....	11
2.1.1 Družbena kritika BDP: obilje kot instrument in ne cilj razvoja.....	14
2.1.2 Indeks človekovega razvoja (HDI) kot alternativa BDP.....	16
2.1.3 Indeks revščine kot bolj relevanten pokazatelj človekovega razvoja v državah v razvoju.....	17
2.2 RAZLOGI ZA NESKLADJE MED HDI IN BDP.....	18
2.3 KRITIKA SENOVEGA PRISTOPA IN VERODOSTOJNOSTI HDI KOT PRIKAZA ČLOVEKOVEGA RAZVOJA.....	20
2.3.1 Življenjski standard in Kakovost življenja kot indikatorja človekovega razvoja.....	22
2.3.2 Standard in kakovost življenja v afriških državah.....	23
2.3.3 Korelacija med QL, SL, HDI in BDP.....	25
2.4 INDEKS SREČNEGA PLANETA KOT PRIMER NEDOHODKOVNEGA KAZALCA ČLOVEKOVE RAZVITOSTI.....	27
2.4.1 Verodostojnost HPI kot nemonetarne indikatorja človekovega razvoja.....	30
3. ZELENORTSKI OTOKI: UMESTITEV V RAZVOJNI OKVIR	34
3.1 UPORABLJENA METODOLOGIJA.....	34
3.2 PREGLED SPLOŠNIH KARAKTERISTIK.....	36
3.2.1 Zgodovinsko ozadje.....	36
3.2.2 Gospodarstvo in gospodarski razvojni problemi.....	38
3.2.3 Stopnja BDP na Zelenortskih otokih.....	40
3.3 VERODOSTOJNOST BDP KOT INDIKATORJA RAZVITOSTI NA ZO.....	43
3.3.1 Potegovanje za rento kot gospodarski razvojni problem.....	43
3.3.2 Siva ekonomija ali črna luknja v gospodarskem razvoju ZO.....	48
3.4 STOPNJA HDI NA ZO.....	50
3.5 RAZLOGI ZA NESKLADJE MED HDI IN BDP NA ZELENORTSKIH OTOKIH.....	52
3.6 POSLEDICE NESORAZMERJA MED HDI IN BDP.....	56
3.6.1 Problem nezaposlenosti na ZO.....	56
3.6.2 Odvisnost od imigrantskega denarja kot vir družbenih in gospodarskih problemov.....	57
3.7 INDEKS REVŠČINE NA ZO.....	60
3.7.1 Vrednost Indeksa revščine na ZO.....	61
3.7.2 Revščina in razslojevanje kot posledica ekonomske determinacije razvojne problematike.....	62
3.8 INDIKATORJA KAKOVOST ŽIVLJENJA IN STANDARD ŽIVLJENJA KOT ALTERNATIVA HDI.....	64
3.9 INDEKS SREČNEGA PLANETA KOT PRIMER NEMONETARNEGA KAZALCA.....	66
3.9.1 Vrednost HPI na ZO.....	66
3.9.2 Verodostojnost HPI kot kazalca razvitosti ZO.....	67
3.10 PRIMERJAVA UVRŠČENOSTI PO BDP, HDI IN HPI.....	68
4. SKLEP	70
5. LITERATURA	74

Kazalo slik:

Slika 3.1: Zemljevid Zelenortskih otokov.....	37
Slika 3.2: Primerjava Zelenortskih otokov z ostalimi državami iz skupine s srednje nizkim dohodkom.....	40
Slika 3.3: Letna rast BDP na Zelenortskih otokih v obdobju od 1990 do 2002.....	41
Slika 3.4: Alokacija BDP po sektorju (2006).....	42
Slika 3.5: Gibanje HDI v obdobju od 1990 do 2005.....	52
Slika 3.6: Primerjava uvrščenosti po kazalcih HDI in BDP na prebivalca na ZO.....	53

Kazalo tabel:

Tabela 2.1: Povprečna vrednost indeksov in odstotek držav z deficitom	24
Tabela 3.1: Primerjava Zelenortskih otokov z Podsaharsko Afriko v izbranih ekonomski in družbenih razvojnih kazalcih (2006)	39
Tabela 3.2: Zadolženost, obseg trgovanja in razvojna pomoč na ZO	43
Tabela 3.3: Vrednost HDI na ZO in primerjava z ostalimi državami (2005).....	50
Tabela 3.4: Indeks revščine na ZO in primerjava z drugimi državami	61
Tabela 3.5: Afriške države, ki so po QL uvrščene nižje kot po HDI	65
Tabela 3.6: Uvrščenost Zelenortskih otokov po izbranih indeksih na lestvici 178. držav	68

Seznam kratic:

ZO: Zelenortski otoki

DVR: Države v razvoju

UNCTAD: *United Nations Conference on Trade and Development* (Konferenca združenih narodov za trgovino in razvoj)

IDA: *International Development Aid* (Mednarodna razvojna pomoč)

IBRD: *International Bank of Reconstruction and Development* (Mednarodna banka za obnovo in razvoj):

WB: *World Bank* (Svetovna banka)

LDC: *Least Developed Countries* (Najmanj razvite države)

HDI: *Human Development Index* (Indeks človeovega razvoja)

UNDP: *United Nations Development Programme* (Program združenih narodov za razvoj)

HPI¹: *Human Poverty Index* (Indeks človeške revščine)

BDP: Bruto domači proizvod

BNP: Bruto nacionalni proizvod

SL: *Standard of Living* (Življenski standard)

QL: *Quality of Life* (Kakovost življenja)

HPI: *Happy Planet Index* (Indeks sreče in zadovoljstva)

NGO: *Non - governmental organization* (Nevladna organizacija)

HLY: *Happy life years* (Leta srečnega življenja)

¹ Ker se kratica HPI uporablja tudi za označevanje Indeksa srečnega planeta (Happy Planet Index), bom v nalogi Indeks človeške revščine naslavljala kar s polnim slovenskim prevodom. OECD: *Organization for Economic Co-operation and Development* (Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj)

1. Uvod

Afrika je celina, ki je navdihnila marsikaterega pisca in popotnika, kot večer predmet razprav o razvojnih strategijah pa je vzpodbudila zanimanje tudi med akademskimi krogi. Klasičen scenarij drame z naslovom »Zahodni svet pomaga otrokom v Afriki« je sledeč: razviti svet črno celino »rešuje« s tem, da obubožanim državam namenja ogromne količine razvojne pomoči, potem jih skrbno zabeleži na seznam dolžnic in v zameno za dolg izkorišča njihovo naravno bogastvo. »Rovarjenje« po naftnih vrtnah in rudnikih zlata se ponavadi konča z notranjimi nemiri in vojnami v državi gostiteljici ter humanitarnimi katastrofami, ki so zahodnemu svetu ponovno dale možnost, da si je opral roke z velikimi količinami pomoči, ki pa je bila v večji meri le kaplja v morje pri odpravljanju posledic. Čeprav danes nekatere razvite države presegajo okvire klasičnega odnosa »donator – prejemnik«, pa lahko rečemo, da reševanje razvojne problematike v Afriki še vedno narekuje kapital. Instant reševanje razvojnih problemov je namreč v veliki meri posledica ekonomske determinacije razvojne problematike, ki gospodarsko rast časti kot častijo svete krave v Indiji. Rast BDP naj bi potemtakem veljal za nedvoumen kazalec, da je država nikjer drugje kot na strmi poti do vrha.

Ko sem leta 2003 prvič stopila na otok Sal na Zelenortskih otokih, me je otok kljub pusti puščavski okolici – ali mogoče prav zaradi nje –, navdušil. Pisane hiške, turkizno morje in ljubki mulati, ki bosonogi tekajo naokoli ... ta idiličen prizor, ki se lahko kosa s tistimi v kičastih turističnih katalogih, ima v ozadju mnogo nesrečnih zgodb, ki so rezultat preveč enostranske obravnave razvojne problematike.

Otoke po razvitosti vsekakor ne gre enačiti z državami podsaharske Afrike, ki se ubadajo z lakoto, notranjimi nemiri in epidemijami aidsa. Se pa ubadajo s težavami, ki počasi načenjajo blagostanje domačinov, gospodarsko stabilnost in nadaljnji razvoj. Kot majhna otoška država imajo velike probleme z odvisnostjo od uradne in zasebne razvojne pomoči, saj so edina država v Afriki, ki nima dovolj pogojev za samozadostno pridelavo hrane. Poleg tega jih pesti tudi neenakomerna porazdelitev dohodka, skorumpirana vlada in čedalje večja stopnja nezaposlenosti.

Ko sem se po zadnjem bivanju na otokih (otoke sem obiskala tri leta zapored, enkrat za deset mesecev in dvakrat za polletno obdobje), sem polna izkušenj, tako negativnih kot

pozitivnih, začela preverjati uradne razvojne kazalce Zelenortskih otokov (ZO). Presenečena nad visokimi vrednostmi in kar nekaj odtenkov drugačno sliko, kot jo prikazujejo, sem se odločila, da skušam združiti oba konca iste palice in v diplomskem delu v obliki slike razvojnih kazalcev prikazati svojo Zelenortske izkušnje.

Glede na to, da so temelj moje naloge razvojni kazalci in njihova verodostojnost prikaza razvitosti ZO, bom najprej predstavila različne teoretske pristope preučevanja razvoja.

Prvo in temeljno izhodišče moje naloge je, da ima Bruto družbeni proizvod (BDP) kot razvojni kazalec mnoge pomanjkljivosti, kar se tiče njegove verodostojnosti prikaza razvitosti ZO. To bom utemeljila z družbeno kritiko BDP, ki temelji predvsem na Senovi teoriji razvoja. Kot alternativo bom predstavila Indeks človekovega razvoja (*Human development indeks* – HDI) in njegove temeljne indikatorje, pa tudi kritiko tega indikatorja, saj ima kot kazalec razvoja, kljub temu, da je veliko bolj verodostojen kot HDI, tudi določene pomanjkljivosti. Kot alternativo HDI bom v teoretičnem delu predstavila tudi nekoliko manj znane multidimenzionalne indikatorje človekovega razvoja, to so Kakovost življenja (*Quality of Life* – QL), Standard življenja (*Standard of Life* – SL) in Indeks srečnega planeta *Happy planet index* – HPI); slednji je kazalec, ki ne vsebuje dohodkovne komponente.

Empiričen del bo temeljil na dokazovanju dveh glavnih izhodišč; pomanjkljivosti BDP kot razvojnega kazalca in razvojnih problemih na ZO, ki jih kazalec ne zajame, ter razlogih za neravnovesje med BDP in HDI, ki se odražajo v Zelenortske realnosti. S svojimi izkušnjami in odgovori intervjuvanke Karen bom skušala dokazati, da razvojna slika ZO ne ustreza njihovi dejanski razvitosti. Čedalje večji obseg najbolj revnih, neenakomerna porazdelitev dohodka ter posledično razslojevanje in nezaposlenost so problemi, ki jih BDP ne pokaže, hkrati pa močno vplivajo na kakovost in standard življenja Zelenortčanov. Kljub temu, da je vrednost HDI sorazmerno visoka in tudi indeks revščine ne kaže zaskrbljujoče stopnje deprivacije, vrednost kazalcev Kakovost življenja in Standard življenja uvršča Zelenortske otoke še nižje, kot HDI, kar še potrjuje mojo predpostavko o pomanjkljivosti HDI kot preveč splošnemu indikatorju, ki zavoljo standardizacije ne vključi specifične razvojne problematike ZO. Glede na to, da vsi naštetih indeksi vključujejo dohodkovno komponento, sem za konec vključila se HPI, s katerim bom skušala prikazati, kako različna je lahko vrednost indeksa, glede na to, ali vsebuje dohodkovno komponento ali ne.

Temeljni cilj moje naloge je torej umestitev ZO v razvojni okvir po ustaljenih kazalcih razvitosti, v empiričnem delu pa pokazati enostranskost njihovega merjenja, ki se izraža na ZO kot študiji primera. Ob tem bom izpostavila nekatere najbolj pereče gospodarske in družbene razvojne probleme ZO, kot so korupcija, neenakomerna porazdelitev dohodka in odvisnost od razvojne pomoči, ki se v primeru ZO pojavljajo predvsem kot stranski proizvod nenatančno osnovanih in ekonomsko determiniranih razvojnih strategij.

2. Razvoj: teoretski pogledi in opredelitve

Rdeča nit moje naloge so razvojni indikatorji in preverjanje njihove verodostojnosti prikaza razvitosti držav, zato se bom najprej osredotočila na teorije razvoja, ki so neke vrste konceptualna podlaga za osnovanje razvojnih indikatorjev.

Ekonomski razvoj je postal predmet preučevanja po 2. svetovni vojni, predvsem zaradi odprtosti in medsebojne povezanosti svetovnega gospodarstva (Georgescu – Roegen 1988, 291). Thomas (Pease 2003, 157–161) je pristope preučevanja ekonomskega razvoja razdelil v dve skupni: ortodoksen in kritičen pristop. Prvi, ki spada v neoklasično teorijo, se navezuje na zahodnjaški vidik razvoja in meri s kupno močjo na prebivalca, spreminjanjem strukture gospodarstva z zmanjševanjem deleža kmetijstva in povečanjem deleža industrije, spreminjanjem strukture družbe ter novemu načinu delovanje trga, ki temelji na svobodni izbiri in konkurenčnosti. Ortodoksen razvojni pristop kot cilj ekonomskega razvoja države, ki zaradi statičnega in neučinkovitega gospodarstva ni dosegala ekonomskega napredka, predpostavlja letno rast bruto nacionalnega proizvoda na vsaj 5 % letni stopnji. Temeljni kazalec razvoja je BNP, BDP ali stopnja rasti dohodka oziroma BDP na prebivalca. Razlika med BNP in BDP je v tem, da prvi vključuje vse dohodke, ki so ustvarili državljani oziroma podjetja ne glede na lokacijo, medtem ko BDP pokriva samo dohodke na območju nacionalne države (Lah 2005, 187). Ortodoksni pristop temelji na ekonomski determinaciji razvoja, kjer je trg v prvi vrsti pojmovan kot najboljši način za pospeševanje razvoja in učinkovitost razvojnih strategij. Gonilna sila razvoja je svetovno gospodarstvo, ki naj bi z učinkovito porazdelitvijo sredstev med državami izboljšal tudi položaj DVR. Počasen ekonomski razvoj je po ortodoksni teoriji posledica skorumpiranega, neučinkovitega

vladanja, napačne demografske politike ter prekomernega trošenja države (Thomas v Pease 2003, 159).

Kritičen pristop se poslužuje alternativnega pogleda na razvoj (Pease 2003, 9) in spada med heterodoksne teorije. Temelji na tem, da ekonomska determinacija razvoja pomanjkljivo obravnava razvojno problematiko, saj zapostavlja možnost izbire ljudi, da sledijo njihovim lastnim pogojem prilagojeni poti razvoja. Dokaz površni ortodoksni obravnavi razvoja so države v razvoju (DVR), ki so sicer dosegle gospodarsko rast, vendar pa življenjski standard množic ni rasel sorazmerno z rastočim BDP. Do leta 1970 je bil razvoj viden striktno kot ekonomski fenomen, ki bi ljudem omogočal izboljšanje njihovega ekonomskega položaja. Problem revščine, nezaposlenosti in porazdelitve dohodka so imeli potemtakem sekundarni pomen v razvojnih strategijah DVR. Razvoj so ekonomisti dojemali kot še en način ekonomske aplikacije, ločeno od političnih idej, načinov vladanja in strukturo družbe. »Skrajni čas je, da povežemo politično in ekonomsko teorijo ne samo z namenom povečanja produktivnosti ampak poudarkom na kakovosti družb, ki morajo postati produktivnejše. »Bistvo je v razvoju človeškega kapitala, ne pa v materialnem razvoju,« je že leta 1987 dejal razvojni ekonomist Edgar Owens (Todaro 1997, 15). Iz napisanega je očitno, da je na ekonomskih faktorjih temelječo definicijo razvoja potrebno razširiti na distribucijo ekonomske in socialne rasti (Todaro 1997, 14), kar je priznala tudi Svetovna banka (*World bank* – WB), krovna organizacija, ki je z Mednarodno banko za obnovo in razvoj (*International Bank of Reconstruction and Development* – IBRD) in Mednarodno razvojno pomočjo (*International Development Aid* – IDA) ključni vir finančne pomoči državam v razvoju. V razvojnem poročilu WB (WB 1991, 4) je navedla, da je cilj razvoja izboljšati kakovost življenja, kar poleg višjih dohodkov vključuje tudi izboljšave na področju zdravstva, okolja, svobodne izbire posameznika in raznolikosti kulturnega udejstvovanja. Ni odveč omeniti, da je bila do leta 1980 WB zaprisežena zagovornica ekonomske determinacije razvoja.

Kritičen pristop ortodoksnemu očita etnocentrizem, saj slednji ne upošteva vpliva kolonialne zapuščine na razvoj DVR. Narodi zahodne Evrope so namreč zaradi kolonizacije in tehnološkega napredka do poznega 15. stoletja postavljali merila za gospodarski in tudi družbeni razvoj. Uspeh drugih držav so začeli meriti po zahodnoevropskih in kasneje tudi severnoameriških kriterijih in jih po tej analogiji

začeli razvrščati med države, ki so bodisi nerazvite, v razvoju ali pa razvite (Haywood 2001, 87). Frank (Pease 2003, 160) pravi, da je nerazvitost periferije posledica širitve kapitalizma. Današnje razvite države so se namreč razvile tudi na račun svojih kolonialnih provinc.

Naslednji očitek ortodoksnemu pristopu gre predpostavki, da so človeške vrednote podrejene gospodarski rasti, ki je cilj razvoja, medtem ko so vrednote zgolj njeno sredstvo. Na drugi strani kritičen pristop pravi, da so prav vrednote temelj vsakega razvoja. Ortodoksen razvoj obravnava ljudi kot objekte, kritičen pa kot subjekte razvoja (Wilber and Jameson 1988, 14).

V zadnjih letih je aplikacija razvojnih teorij pokazala, da se je potrebno pri preučevanju posluževati multidimenzionalnega procesa razvoja (Todaro 1997, 15), ki vključuje kombinacijo družbenih, ekonomskih in institucionalnih procesov, katerih glavni cilj je izboljšanje kakovosti življenja. To se lahko udejestuje skozi tri glavne komponente: povečanja dostopnosti in porazdelitve osnovnih življenjskih dobrin, dvig standarda (preko višjega dohodka, izobrazbe, kulturnega udejstvovanja, kar pa naj ne bi služilo zgolj izboljšanju materialnega bivanja, pač pa tudi višjemu samospoštovanju) ter razširitev ekonomskih in družbenih možnosti izbire (Todaro 1997, 18). Lamb (Wilber in Jameson 1988, 25) vidi pomen razvoja v zagotovitvi pogojev za osvoboditev od revščine, neenakosti ter vseh oblik odvisnosti. Sen (1999, 36–28) pa je mnenja, da je glavni cilj in sredstvo razvoja v zagotovitvi človekove svobode s pomočjo politične svobode, ekonomskih in socialnih priložnosti, transparentnosti družbenih odnosov ter socialne varnosti. V svoji nalogi se bom opirala predvsem na Senovo teorijo razvoja, ki se mi zdi za razvojne probleme Zelenortskih otokov najbolj relevantna, kljub temu pa bo HDI, ki ga je osnoval Sen, tarča nekaterih kritik, predvsem zaradi preveč splošne obravnave nekaterih razvojnih problemov, kar se posledično odraža v napačni sliki razvitosti ZO.

2.1 BDP in verodostojnost prikaza razvojne problematike

Ker bom stopnjo razvoja in razvojne probleme ZO prikazovala z razvojnimi indikatorji, kot sta BDP in HDI, je prav, da razjasnim, kaj ta dva indikatorja merita, pa tudi njune

pomanjkljivosti v obravnavi razvojne problematike ZO, ki sem jih opazila tudi jaz v času svojega bivanja na otokih. Po indikatorju BDP so namreč otoki uvrščeni precej višje, kot gre soditi po blagostanju in kakovosti življenja lokalnega prebivalstva ter navsezadnje tudi gospodarskem ustroju države. Ker je na ZO stopnja HDI nižja kot stopnja BDP, sklepam, da to neravnovesje izhaja iz preveč enostranske obravnave razvojne problematike, pa tudi pomanjkljivosti v obsegu merjenja, ki včasih povzročijo prevelik odmik od dejanskega družbeno-ekonomskega stanja posamezne države.

Za začetek bom predstavila BDP, kot splošno priznan in najbolj pogosto uporabljen pokazatelj ekonomske razvitosti.

Bruto domači proizvod je najpomembnejši agregat nacionalnih izračunov in najboljše merilo celotne ekonomske aktivnosti. Njegov izračun sestoji iz treh pristopov (SURS, 2007):

1. Proizvodni pristop, ki BDP meri kot vsoto dodanih vrednosti rezidenčnih proizvodnih enot v osnovnih cenah in neto davkov na proizvode in storitve.
2. Izdatkovni pristop meri BDP kot vsoto izdatkov za končno potrošnjo, bruto investicij ter razlike med izvozom in uvozom proizvodov
3. Dohodkovni pristop meri BDP kot vsoto primarnih dohodkov, razdeljenih rezidenčnim proizvodnim enotam.

BDP na prebivalca, ki velja kot najpomembnejši ekonomski kazalec razvoja oziroma revščine, ima številne ekonomske, pa tudi družbene pomanjkljivosti. Najbolj očitne so sledeče (Lah 2005,188 –189):

1. BDP je pokazatelj povprečne velikosti dohodka na prebivalca, ne pokaže pa porazdelitve dohodka med posameznimi družbenimi sloji. Zaradi tega lahko manjši delež prebivalstva, kljub visokemu BDP, razpolaga s sorazmerno visokim deležem BDP. Država, v kateri je prisoten pojav revščine, veliko uvaža, sadove gospodarske rasti pa pobere majhna, čedalje bogatejša elita, kljub temu ima podoben BDP kot tista, ki ima relativno manjši delež neenakosti in rastočo ekonomijo. Pokazatelj neenakosti v porazdelitvi dohodka je Ginijev koeficient. V primeru popolne enakosti dohodkov je enak nič, v primeru popolne neenakosti,

kjer en prejemnik dobi ves dohodek, pa ena. Običajno se vrednosti Ginijevega koeficienta gibljejo od 0,20 do 0,60 (Senjur 1993, 380). Razmeroma enakomerna razdelitev dohodka med prebivalstvom bi se ob povprečni rasti BDP odražala v višji kakovosti življenja velike večine prebivalstva.

2. Višina BDP ne vključuje strukture ustvarjenega proizvoda in ne pokaže, ali gospodarstvo proizvaja in usmerja proizvodnjo v investicijsko ali potrošniško blago.
3. Poleg tega ne pokaže višine izdatkov, ki so namenjeni za odpravljanje posledic nepredvidljivih dogodkov, kot so denimo naravne katastrofe ali poplave. Tovrstni pojavi imajo obsežne posledice na infrastrukturo, kratkoročno in srednjeročno pa tudi na zdravstveno stanje ljudi. Kljub temu taki dogodki dvigujejo BDP, v največji meri zaradi velikih vsot javnega denarja, namenjenega ublaževanju posledic nesreč (Marks in Thompson 2006, 1).
4. BDP izraža le evidentirano tržno vrednost in ne vključuje naturalne proizvodnje, ki je denimo zelo obsežna v kmetijstvu, konkretno pa bolj v bivših socialističnih državah.
5. BDP ne upošteva sive ekonomije, torej sklenjenih poslov brez računov, ki jih statistika ne zaobjame. Takih primerov je v DVR veliko in tudi ZO niso izjema. Otoki imajo namreč zelo pomanjkljivo davčno zakonodajo, poleg tega pa veliko domačinov dela na črno, predvsem v razvijajočih se dejavnostih, kot sta gradbeništvo in turizem.
6. Velikost BDP ne upošteva že akumuliranega bogastva v gospodarstvu, kot dediščine preteklih gospodarstev, ki lahko znatno prispeva k splošnemu ekonomskemu blagostanju. Med take države sodi tudi Slovenija, medtem ko ZO zaradi razmeroma kratke zgodovine tovrstne »prednosti« nimajo. Dediščino, ki so jo podedovali kot pretekla portugalska kolonija je skromna, že tako revna zemlja pa zaradi požiganja kolonialnih gospodarjev še manj primerna za kmetovanje.

7. Večji BDP ne pomeni sreče oziroma zadovoljstva prebivalstva. ZO so slikovit prikaz, kako lahko gospodarska rast »obide« najbolj revno prebivalstvo in navkljub temu, da mu z novimi priložnosti za ekonomsko udejstvovanje postavi višje cilje, to ne gane pretirano njihovega notranjega ravnovesja, kar bom kasneje predstavila tudi z kazalcem HPI.
8. Poleg BDP postajajo čedalje pomembnejši drugi kazalci kakovosti življenja, kot je denimo onesnaženost okolja, zdravstvena oskrba, pričakovana življenjska doba ...
9. Ker so moj študij primera Zelenortski otoki, ima BDP pri tej majhni otoški državi še dodatno pomanjkljivost: njegova verodostojnost je zaradi pomembnosti zunanjih virov dohodka še manjša kot pri velikih razvitih državah. Zaradi te specifikke se je celo sodobna ekonomska aktivnost premaknila stran od tradicionalnih ekonomskih teorij, saj konvencionalni poudarek na BDP kot ključnemu ekonomskemu faktorju temelji na množičnemu mišljenju, da poraba temelji zgolj na bazi lokalne produkcije (Kose and Prasad 2002, 16).

V nadaljevanju se bom še bolj natančno osredotočila na družbeno kritiko ekonomske determinacije razvoja, kasneje bom pokazala tudi, kako se enostranski, dohodkovni pristop reševanja razvojnih problemov pokaže v nesorazmerju med dohodkom oziroma in stopnjo človekovega razvoja

2.1.1 Družbena kritika BDP: obilje kot instrument in ne cilj razvoja

Kot sem že pisala v teoretski opredelitvi razvoja, analiza ekonomske zgodovine ponuja številne zglede za dva tipa prijemov, ki se osredotočata bodisi na obilje in splošno bogastvo, bodisi na kakovost življenja. Med obema prijemoma je večkrat prihajalo do močnih napetosti, pri analizi razvojne politike pa je treba upoštevati oba. Po pisanju Sena (2002, 106) se obe tradiciji ločujeta v dveh izrazitih vidikih. Pri prvem gre za razhajanje glede končnega cilja, pri drugem pa za razlike pri učinkovitosti raznih instrumentov. Pri teoriji, ki zagovarja povečanje izobilja kot edinemu pravemu načinu reševanja problemov, avtor izhaja iz reka, ki ga je osnoval že Aristotel in sicer da

»bogastvo očitno ni tisto dobro, za katerim si prizadevamo, saj je zgolj uporabno in to uporabno zaradi nečesa drugega« (Sen 2002, 106). V prijemu, ki postavlja v središče obilje, gre torej za tehtnejša stališča, kot je ta, da je obilje cilj sam po sebi, kljub temu pa ne moremo zanikati, da je vendarle najpomembnejši instrument pri uveljavljanju bolj temeljnih ciljev. Eden vodilnih ekonomistov razvoja W. Arthur Lewis je zagovarjal stališče, da je edini pravi cilj, za katerega si moramo prizadevati, večji »obseg človekove izbire«, kljub temu pa se je odločil, da se bo bolj posvetil prav rasti proizvoda na prebivalca, saj naj bi ta po njegovem mnenju človeku omogočal večji nadzor nad njegovim okoljem in širil osebno svobodo (Arthur Lewis v Sen 2002, 108) ter šel celo tako daleč, da je izjavil: »Naš predmet je rast, ne distribucija«.

Sen njegovo teorijo izpodbija kot sporno in to argumentira z dejstvom, da je bila v večini držav rast hitra, vendar ni imela ustreznega vpliva na življenjske razmere.

Seveda ne gre zanemariti dejstva, da so nekatere države kljub nizkemu BDP na prebivalca dosegle visoko rast življenja, kakor razvojni ekonomisti opažajo tudi statistično pozitivno povezavo med BNP na prebivalca in HDI, vendar je ta povezava močno odvisna od preusmeritve presežkov dohodkov v javno izobraževanje in zdravstvo ter zmanjšanje absolutne revščine. (Sen 2002, 108).

Sen torej ne spodbija predpostavke, da povprečni dohodek vpliva na človekov razvoj oziroma HDI, saj je ta splošni vzorec potrdilo veliko študij. Vendar pa po njegovem mnenju te povezave še zdaleč niso popolne, saj pri primerjavah med državami lahko odstopanja pri dohodkih pojasnijo komaj polovico razlik v pričakovanem trajanju življenja, umrljivosti dojenčkov in otrok ter še manj razlik v stopnji pismenosti med odraslimi (Sen 2002, 109). Tako državi, kot sta denimo Kitajska in Šri Lanka, dosejata glede na BDP visoko raven človekovega razvoja, medtem ko je pri drugih, vključno z Zelenorstkimi otoki, ravno obratno. Po Senovem mnenju gospodarska rast ne pomeni le naraščanja dohodkov, pač pa pomaga tudi pri ustvarjanju virov in sicer tako, da ti izboljšajo javne storitve (javno zdravstvo, zaščita pred epidemijami ...) V nekaterih primerih je tako razporejanje opravljeno učinkovito, v drugih ne. Najmanjši BDP lahko potemtakem pričakujemo tam, kjer je rast povprečnega BNP na prebivalca močno povezana z zmanjševanjem revščine najmanj premožnih slojev in ne kako drugače. Ta »drugače« se je deloma zgodil tudi na Zelenorstkih otokih, kar lahko pripišemo delovno

intenzivni naravi proizvodnih sredstev, pomanjkanju »*know how*« med prebivalstvom, predvsem pa neenakomerni porazdelitvi dohodka.

2.1.2 Indeks človekovega razvoja (HDI) kot alternativa BDP

Kot sem pojasnjevala že zgoraj, ekonomske priložnosti za človekov razvoj in izboljšanje kakovosti življenja niso dovolj, zagotoviti je namreč treba primerno institucionalno in strukturno okolje za uspeh. Sen (2002, 105) pravi, da je potrebno na maksimizacijo bogastva biti pozoren na več ravneh, saj zgolj splošno kopičenje bogastva, ne pa njegova distribucija, lahko na račun konglomerativnih dosežkov zapostavlja težko stanje posameznikov in najbolj skrajnih oblike prikrajšanosti, s katerimi se morajo soočiti mnogi, medtem ko drugi izrabljajo dosežke bogastva in izobilja.

Kazalec HDI, ki izhaja iz predpostavke o medsebojni povezanosti ekonomskega in človekovega razvoja, sta v okviru Razvojnega programa Združenih narodov (*United Nations Development Programme* – UNDP) osnovala Amartya Sen in Gustav Ranis, z namenom dopolniti ozko opredeljeno mero revščine na podlagi dohodkov. HDI vključuje tri dimenzije človekovega razvoja: pričakovano življenjsko dobo (merjeno v letih), izobrazbo (merjena s pismenostjo odraslih, ki predstavlja dve tretjini spremenljivke *izobrazba* ter vpisom v primarno, sekundarno in terciarno stopnjo izobrazbe, kar predstavlja eno tretjino spremenljivke *izobrazba*) in življenjski standard (merjeno z BDP na prebivalca) (UNDP, 2008). HDI ne vključuje kazalcev, kot so spolna in dohodkovna neenakost ter težko merljivih spremenljivk, med katere spada na primer spoštovanje človekovih pravic in politične svobode. Kasneje bom navedla tudi druge pomanjkljivosti te mere, saj so zaradi neskladja med BDP in HDI relevantne za ZO. Vsekakor pa HDI zagotavlja širši pogled na človeški napredek in določeno povezavo med dohodkom in človeškim blagostanjem.

Vrednost HDI je v intervalu od 0 do 1, pri čemer vrednosti bližje 1 pomenijo višjo stopnjo človekovega razvoja. Najvišji HDI imata Islandija in Norveška, najnižji pa Burkina Faso in Sierra Leone. V splošnem velja, da imajo razvite države visoke vrednosti HDI, medtem ko so države Podsaharske Afrike po stopnji HDI uvrščene na

najnižja mesta. Kljub temu, da ima večina DVR nizek HDI, imajo nekatere glede na stopnjo BDP relativno visoko stopnjo človekovega razvoja. Tak primer sta denimo Kostarika in Gruzija, medtem ko so Alžirija, Gabon, pa tudi Zelenortske otoki glede na stopnjo HDI uvrščeni nižje kot po stopnji BDP (Samuleson in Nordhaus 2002, 540).

2.1.3 Indeks revščine kot bolj relevanten pokazatelj človekovega razvoja v državah v razvoju

Indeks, ki je neposredno povezan s HDI, je Indeks revščine, ki je pokazatelj življenjskega standarda v državi. Tudi ta indeks so razvili Združeni narodi v okviru UNDP, v svojih poročilih pa ga uporabljajo kot alternativo HDI, saj meri iste spremenljivke, vendar z drugega zornega kota. Trajanje življenjske dobe se meri z razmerjem prebivalcev, katerih pričakovana doba je manjša od 40 let, izobrazbo (stopnja pismenost odraslih) in življenjskim standardom (sestavljeno iz vrednosti, merjene z deležem prebivalstva brez dostopa do pitne vode, javno zdravstveno oskrbo in deležem otrok, starejših od 5 let, s prenizko telesno težo). Za DVR se uporablja indeks z oznako HPI-1 in se meri z zgoraj omenjenimi spremenljivkami, za OECD države z visokim dohodkom pa HPI-2 (ta vključuje tudi četrti indikator in sicer socialno izključenost, ki jo meri spremenljivka »dolgotrajna nezaposlenost«) saj obstaja velika razlika v družbeno-ekonomskem položaju obeh skupin, kar pomeni tudi različno obliko deprivacij. (UNDP, 2008).

V Združenih narodih so osnovali Indeks revščine z namenom, da v primerjavi s HDI, ki je splošen kazalec blagostanja, bolj nazorno pokaže stopnjo revščine v posameznih državah. Nastal je na predpostavki, da je človekov razvoj povečevanje obsega izbire, revščina pa s tem pomeni pomanjkanje najbolj osnovnih možnosti izbire. Potemtakem se revna oseba ne more svobodno odločiti za zdravo, ustvarjalno življenje in določen življenjski standard, odvzeto ji je tudi dostojanstvo, samospoštovanje in spoštovanje do drugih. Z vidika človeškega razvoja torej revščina pomeni več kot le materialno pomanjkanje in jo dojemamo kot omejevanje možnosti izbire, njeno odpravljanje pa mora biti usmerjeno na več komponent tega pojava, ne zgolj na dohodek. (UNDP, 2008)

2.2 Razlogi za neskladje med HDI in BDP

V nadaljevanju bom iskala razloge za neskladje med HDI in BDP, saj predpostavljam, da se ta razlika ne odraža zgolj kot posledica enostranskega pristopa reševanja razvojnih problemov, pač pa nakazuje tudi na nove razvojne probleme, ki jih ta dva indikatorja ne prikazujeta.

V splošnem velja, da statistična korelacija med BDP na prebivalca in človekovim razvojem deluje tako, da povečanje BDP vpliva na višjo javno porabo in nižjo stopnjo revščine. Ta povezava kljub temu ni tako samoumevna, kar sta dokazala tudi Anando in Ravallion, ki sta ugotovila, da takrat, ko pričakovano trajanje življenjske dobe povežemo s porabo za javno zdravstvo na prebivalca in z indeksom revščine ter prištejemo BDP na prebivalca kot dodatno pojasnjevalno spremenljivko, dobimo koeficient, ki ni bistveno različen od nič (Sen 2002, 110). Zgolj na podlagi tega ne moremo trditi, da gospodarska rast ne vpliva na višjo kakovost življenja, kot pa poudarja Sen (2002, 111), je dejstvo, da so te zveze zelo naključne in močno odvisne od tega, kako države delijo sadove gospodarske rasti oziroma koliko od nje dobijo revni in kolikšen delež javnih virov porabljajo za podporo javnih služb.

Sen meni, da se je pri priznavanju gospodarske rasti kot sredstvu človekovega razvoja treba zavedati pogojne narave, ki jo ima njena učinkovitost kot sredstvo. Na ZO se učinkovitost gospodarske rasti kot sredstva do neke mere udejanja, vsaj v obliki novih zaposlitvenih možnosti in dostopnosti izobrazbe, po drugi strani pa se neučinkovitost kaže v čedalje večjem razslojevanju in korupciji.

Kakovost življenja, ki ga lahko ljudje uživajo, je poleg individualnih potreb odvisna predvsem od družbenih okoliščin, ki pa so docela odvisne od institucionaliziranih okoliščin. »Krepitev socialne politike za večje izobraževanje in usposobljenost, za širjenje zaposlitvenih možnosti, za nagrajevanje individualne pobude in podjetnosti ipd., so lahko zelo pomembni pri kakovosti življenja in udejstvovanju na raznih področjih,« navaja Sen (2002, 128–129).

Zelo podobno stališče zavzema tudi Thomas (Meier in Stiglitz 2002, 202), ki pravi, da je razlog, zakaj BDP in HDI ne rasteta sorazmerno ta, da možnost za rast HDI, ki jo prinaša gospodarska rast, ni primerno izkoriščena. Navaja, da po raziskavah sodeč rast dohodka na prebivalca vpliva na pričakovano življenjsko dobo samo pod pogojem, da

rast zmanjšuje revščino, saj je večji dohodek revnih ključen za značilno izboljšanje življenjske dobe. Poleg tega mora biti zadosten del sredstev namenjen javnemu zdravstvu. Po drugi strani pa Pritchett (Meier in Stiglitz 2002, 202) zagovarja tezo, da način investiranja v izobrazbo in javno zdravstvo, ki naj bi revnim zagotovil maksimalno korist, ne drži. Dokaz tej trditvi je regresija, ki se je pokazala na primeru 20 držav, kjer so raziskovali vpliv rasti izobrazbenega kapitala na rast BDP in ugotovili, da je ta zelo majhen ali celo negativen. Pritchett kot razlog za zanemarljivo korelacijo izpostavlja pozitiven učinek izobrazbe na individualno raven in neznačilen vpliv na skupno raven. To pomeni, da lahko izobražen posameznik, ki sicer koristi dostopnost javnega šolstva, ne pripomore k višji produktivnosti na prebivalca oziroma produktivnosti, ki bi prispevala k rasti BDP. Tak primer je potegovanje za rento (*rent – seeking*), ki poteka mimo pravil tržnega gospodarstva. Izraz »potegovanje za rento« opredeljuje pojav, ko uspejo posamezniki ali skupine pridobiti določene koristi ali prednosti na račun družbe in predstavljajo nekompenzirani transfer dobrin ali storitev kot posledico »ugodne« odločitve oziroma ukrepa nosilcev ekonomske politike. Termin *rent-seeking* vse do leta 1974 ni obstajal. Vpeljala ga je Anne Krueger v prispevku *American Economic Review*, ko je obravnavala razširjeno vlogo vlad v državah tretjega sveta. Teorija potegovanja za rento pa se je pričela z ekonomistom Gordonom Tullockom. Renta ima značaj naraščajočih donosov, kar pomeni, da predstavlja povečana aktivnost takega obnašanja za posledico, da postane *rent-seeking* še bolj atraktiven v primerjavi s produkcijo, kar lahko vodi do »slabega« ravnovesja z visoko ravniyo *rent-seekinga* in nizko ravniyo produktivnosti (Murphy v Shleifer 1998, 81). Potegovanje za rento se pojavlja tako s strani podjetij kot s strani državnih agencij (*public rent-seeking by government officials*). Mnogi avtorji menijo, da je potegovanje za rento s strani birokratov še bolj škodljiv za razvoj ekonomije, ker dodatno zmanjšuje inovativno aktivnost v podjetniškem sektorju. Aktivnost in raven rentno usmerjenega gospodarstva sta odvisna od zakonodaje (od »moči« zakonov), stopnje korupcije ter transparentnosti politik posamezne države (Shleifer 1998, 81).

Gre za problem lobiranja močnih interesnih skupin in posameznikov, predvsem v primerih, ko država prejema velike količine razvojne pomoči, ki se alocira skozi politični proces. Podjetja in posamezniki so zato močno motivirani lobirati za pridobitev državnih pomoči, dobro organizirane skupine so pri tem deležne ugodnejše obravnave in finančne podpore s strani oblastnih struktur, kar gre na račun slabše organiziranih

(Schleifer 1998, 80).

Posameznik ali organizacija torej v primeru potegovanja za rento služi z manipulacijo ekonomskega ali pravnega okolja, namesto da bi bil udeležen v tržnem gospodarstvu in s tem prispeval k rasti BDP. Ta pojav je značilen za monopolna gospodarstva, ki v povezavi s skorumpiranim političnim aparatom tvori idealne razmere za razvoj rentno usmerjene aktivnosti na ZO. Potegovanje za rento je z razvojnega vidika problematično iz dveh razlogov; prvi je povezan z odvisnostjo države od razvojne pomoči, kar zmanjšuje produktivnost prebivalstva in je dolgoročno gledano slab uvod v stabilno gospodarstvo, drugi pa je negativen vpliv na splošno blagostanje, saj sistem, v katerem ni kroženja sredstev med državo in njenim človeškim kapitalom, nima predpogojev niti za gospodarski, niti družbeni razvoj. V empiričnem delu bom tudi bolj konkretno opredelila pojav rentno usmerjenega sistema na primeru ZO.

Ko obravnavamo korelacijo med BDP in HDI in iščemo razloge za nesorazmerje med gospodarsko rastjo in človekovim razvojem, pomanjkljivosti v BDP in HDI pa smo že obdelali, je potrebno preveriti tudi verodostojnost HDI kot pokazatelja kakovosti življenja v določeni državi in aplikacijo drugih nemonetarnih indikatorjev, kar bo predmet moje analize v nadaljevanju.

2.3 Kritika Senovega pristopa in verodostojnosti HDI kot prikaza človekovega razvoja

Standardni koncept človekovega razvoja izhaja iz leta 1990, ko je bilo osnovano prvo Poročilo o človekovem razvoju (UNDP 1990). Temeljilo je na Senovem pristopu k multidimenzionalni naravi razvoja in na različnih strategijah, ki so se premaknile od promocije rasti k promociji blagostanja. V ospredje so bili postavljeni alternativni pokazatelji razvoja, vključno z nemonetarnimi kazalci, ki naj bi prikazovali stopnjo razvoja.

Senov pristop postavlja nek normativen okvir za ocenjevanje posameznikovega blagostanja, družbenih odnosov in sprememb v družbi. Njegove temeljne komponente so »dobrene« (*commodities*) oziroma viri teh dobrin, »delovanje« (*functionings*) in

»zmožnosti« (*capabilities*). Dobrine so tudi storitve (ne samo blago) in omogočajo »delovanje«, ki v Senovem smislu pomeni posameznikov dosežek oziroma kaj posameznik lahko doseže z uporabo teh dobrin; »delovanje« je nek odraz življenjskega stila, »zmožnosti« pa so sicer povezane z delovanjem, vendar vključujejo tudi svobodo izbire. So različne kombinacije delovanja, ki ga posameznik lahko doseže in odražajo posameznikovo svobodno izbiro med različnimi življenjskimi stili (Sen 2002,40). Povedano drugače; »delovanje« je nek cilj oziroma dosežek, medtem ko je »zmožnost« sredstvo oziroma sposobnost ustvarjanja teh ciljev. »Delovanje« je tako bolj neposredno povezano z življenjskimi pogoji, medtem ko je zmožnost koncept posameznikove svobodne izbire. V skladu s Senovo definicijo, Združeni narodi (UNDP, 1997) definirajo človekov razvoj kot povečan obseg izbire z razširitvijo njihovih možnosti. Nerazvitost se potemtakem ne odraža kot deprivacija osnovnih potreb, pač pa kot pomanjkanje osnovnih možnosti, da bi si posameznik lahko izbral takšno življenje, kot si ga želi.

Kljub temu ima po mnenju nekaterih razvojnih ekonomistov Senov pristop nekatere pomanjkljivosti in sicer prav v merjenju posameznikovih možnosti, da doseže svoj cilj. Po mnenju Berengerjeve (2007, 2) do teh pomanjkljivosti prihaja zaradi omejenih podatkov, ki naj bi merili indikator »delovanje« (*functionings*), uporabljeni pa so tako, da dejansko merijo spremenljivke, ki spadajo v indikator »zmožnost«. Berengerjeva (2007, 2) pravi, da so ti poskusi oziroma približki merjenja včasih daleč stran od konceptualnega okvirja s katerim bi morali biti povezani, saj se indeksi, iz katerih so sestavljeni, zanašajo na kombinacijo indikatorjev, ki pa so že v osnovi različni; nekateri se namreč navezujejo na »zmožnosti« (civilne svoboščine in politične pravice), drugi na »delovanje« (pismenost) in ostali na materialni standard posameznika (denimo število telefonov na prebivalca). Blagostanje, standard in kvaliteta življenja se v teh študijah ne razlikujejo in prikazujejo različne koncepte, ki po mnenju Berengerjeve postavljajo dileme v Senov pristop merjenja človekovega razvoja.

Sen v svojih indeksih blagostanja ne definira natančno, kaj so »zmožnosti« in tako dopušča veliko manevrskega prostora za različne interpretacije (Alkire v Berenger 2007, 3). Tri komponente HDI, ki jih je vključil Sen, so sicer univerzalne, bazične za življenje in merljive, vendar v njihovo rast niso zajete druge, prav tako pomembne dimenzije. Dagsputa (v Berenger 2007, 5) denimo pomanjkljivost HDI vidi v

zanemarjanju človekovih pravic. Berengerjeva (2007, 3) predpostavlja, da v primeru, da bi Senov pristop bolj natančno opredeljeval tudi »zmožnosti«, bi bile države po stopnji človekovega razvoje umeščene drugače, saj se izobrazba in indikator umrljivosti nanašata na »delovanje«, medtem ko se dohodek na prebivalca navezuje na materialno blagostanje. Vključevanje BDP v koncept človekovega razvoja se ji zdi neprimerno, saj naj bi bil prvotni namen HDI nadgradnja BDP kot razvojnega kazalca. Blagostanje namreč ni določeno z posestjo nekaterih virov, pač pa njihovo transformacijo v »delovanje«, kar pa je odvisno od osebnih, družbenih in okoljskih faktorjev (Berenger 2007, 2). Kot sem že pisala v zgornjih razdelkih, je BDP nujen, vendar ne zadovoljiv kazalec razvoja, kar dokazujejo tudi države, kjer rastoč BDP ni dovolj doprinesel h bogatenju človekovega razvoja.

2.3.1 Življenjski standard in Kakovost življenja kot indikatorja človekovega razvoja

Berengerjeva je zaradi oporečnosti HDI kot pokazatelja človekovega razvoja uvedla dva nova indikatorja: Kakovost življenja (*Quality of Life* – QL) in Življenjski standard (*Standard of Living* – SL). Indikatorja vključujeta različne dimenzija blagostanja in imata tudi drugačne teoretične in metodološke temelje.

Razlika v indikatorjih je v osnovi ta, da je SL na strani materialnih dobrin in zavzema količino dobrin in storitev, ki jih določa BDP, medtem ko se QL nanaša na bolj neotipljive oziroma kvalitativne vidike razvoja, kot so kakovost izobrazbe, obseg otroške delovne sile in kakovost življenja. Po Senovi teoriji bi SL spadal v kategorijo »zmožnosti« oziroma nekega vložka, ki posameznikom omogoča, da dosežejo svoje cilje. Po drugi strani je QL kombinacija indikatorjev »delovanja« in/ali »zmožnosti« v smislu svobodne izbire in izraža produkcijo posameznikovih zmožnosti (Berenger 2007, 5).

Življenjski standard vključuje 9 indikatorjev na treh področjih: izobrazba, zdravje in materialno blagostanje. V kategorijo zdravja spada: odstotek BDP, namenjen za javno zdravstvo, delež populacije, ki ima dostop do pitne vode in število zdravnikov na 1000 prebivalcev. Izobrazba se meri z odstotkom BDP, namenjenim šolski infrastrukturi, odstotku prebivalstva z osnovnošolsko izobrazbo in razmerjem starostno odvisnega

prebivalstva na 100 aktivnih prebivalcev(indikator je kombinacija populacije stare od 0–14 let in nad 65 let, torej tistih, ki so zaradi starosti odvisni od delovno aktivnega prebivalstva, starega od 15–65 let, in prikazuje ekonomsko breme delovno aktivnemu prebivalstvu. Slednji indikator je po opombah Bernegerjeve (2007, 4) zelo grob pokazatelj izobrazbe, bolj primerno bi bilo razmerje med številom učencev na enega učitelja, vendar podatki za veliko držav niso bili dosegljivi). Materialno blagostanje je merjeno s številom vozil na 1000 prebivalcev, odstotkom asfaltiranih cest in številom televizorjev na 1000 prebivalcev.

Kakovost življenja je prav tako kot SL prikazana v treh kategorijah: kakovost zdravja, izobrazbe in okolja. Kakovost zdravja se meri z odstotkom otrok, mlajših od petih let, ki imajo prenizko telesno težo in višino, pričakovano življenjsko dobo in umrljivost mater na 100.000 rojstev. Kakovost izobrazbe odraža stopnja pismenosti prebivalstva, starejšega od 15 let, otroška delovna sila (starostna skupina 10–14 let) in ženska delovna sila izražena kot delež celoten populacije. Kakovost okolja je merjena z odprtostjo trga (delež BDP), emisijo CO₂ (tona na prebivalca), političnimi pravicami ter civilnimi svoboščinami (izražena z indeksom).

Indikatorja zavzemata vrednost od 0 do 1 in izražata različne stopnje deprivacije. Nerazvitost je potemtakem definirana kot kopičenje različnih vrst deprivacije in materialnega pomanjkanja, vrednost indeksa pa lahko interpretiramo kot akumulacijo »učinkovitih dosežkov«. (Berenger 2007, 7). Vrednosti bližje ničli pomenijo višji življenjski standard oziroma kakovost življenja, vrednosti bližje ena pa pomenijo večjo stopnjo deprivacije glede na SL in QL.

2.3.2 Standard in kakovost življenja v afriških državah

Berengerjeva (2007, 7) je 52 afriških držav, med njimi tudi Zelenortske otoke, po podatkih iz leta 2000, razvrstila glede na indikatorje SL in QL. V tabeli 1 so prikazane vrednosti indeksov SL in QL za Afriške države in ostali svet.

Tabela 2.1: Povprečna vrednost indeksov in odstotek držav z deficitom

	Povprečja in deleži držav z deficitom v indikatorjih QL in SL				
	Ostali svet		Afriške države		Mednarodno povprečje (Afrika in preostali svet)
	Povprečje	Delež držav z deficitom	Povprečje	Delež držav z deficitom	
Življenjski standard	0.343	50.8	0.599	96.2	0.431
Standard zdravja	0.305	22.0	0.549	75.0	0.427
Standard izobrazbe	0.287	16.1	0.540	80.8	0.374
Materialno blagostanje	0.533	47.5	0.826	94.2	0.527
Kakovost življenja	0.162	8.5	0.335	51.9	0.341
Kakovost zdravstvenega stanja	0.131	5.9	0.415	57.7	0.391
Kakovost izobrazbe	0.173	10.2	0.422	59.6	0.398
Kakovost okolja	0.181	20.4	0.191	13.5	0.253

Vir: Izračun Berengerjeve na podlagi podatkov UNDP (2002) in WB (2002).

Iz tabele je razvidno, da je obseg deprivacije glede na SL v afriških državah v primerjavi z ostalim svetom velik, saj ima kar 96,2 % od 52 držav nezadostno število točk, prihaja pa do znatnih razlik na posameznih področjih. Afriški kontinent ima primanjkljaj tudi na področju QL, vendar je ta manjši od deficita na področju SL. Največja odstopanja pri indikatorju QL v primerjavi z razvitim svetom so v kakovosti izobrazbe, kjer skoraj 60 % držav odstopa od mednarodnega povprečja. Najmanjša odstopanja so v spremenljivki *kakovost okolja*.

Analize podatkov so pokazale tudi, da so kot pokazatelj SL v afriških državah najbolj reprezentativni indikatorji dostop do pitne vode, izobrazba in transport. Nizko javno porabo za izobrazbeno infrastrukturo in probleme z dostopom do vode imajo skoraj vse afriške države, medtem ko se je indikator materialne dobrobiti pokazal kot bolj relevanten za Severnoafriške države, ki imajo najmanjša odstopanja od mednarodnega povprečja.

Za QL so se kot najbolj reprezentativni indikatorji pokazali odprtost trga, pričakovana življenjska doba in pismenost. Za razliko od SL, kjer so vsa povprečja nižja od mednarodnega, ima kar nekaj držav kakovost življenja na višjem nivoju, kot kaže mednarodno povprečje. To velja za nekatere Severnoafriške države in otoke, med katere

spadajo tudi Zelenortske otoki. Ostale države tvorijo po vrednosti indikatorjev homogeno skupino, kar nakazuje na kratko življenjsko dobo in nizko stopnjo pismenosti.

2.3.3 Korelacija med QL, SL, HDI in BDP

V raziskavi Bernegerjeve (2007, 10) se je pokazalo, da so vsi indikatorji statistično značilno korelirajo med seboj. Matrika korelacij pokaže, da je SL v bolj močni korelaciji od BDP kot pa QL, kar lahko pripišemo pristopu, ki temelji na »zmožnostih«. Pearsonov korelacijski koeficient med SL, QL in HDI je veliko večji kot pa tisti, ki prikazuje korelacijo med QL, SL in BDP, kar pomeni, da sta indikatorja bližje konceptu HDI kot pa BDP.

Kot najbolj pomemben del človekovega razvoja se izkaže izobrazba, saj tako QL in SL močno kolerirata z indikatorjem izobrazbe; prvi s kakovostjo in drugi s standardom izobrazbe. Iz tega lahko sklepamo, da bi morala biti izobrazba ena izmed treh ključnih spremenljivk multidimenzionalnega razvojnega pristopa. Da je pismenost odraslih najboljši neekonomski pokazatelj blagostanja, je ugotovil tudi McGillivray (Berneger 2007, 11), v nasprotju z njim pa so Dasgupta, Weale in Rahman (Berneger 2007, 13) ugotovili, da bi morala biti pričakovana življenjska doba glavni indikator blagostanja. Kakorkoli, sposobnost branja in pisanja je za posameznika vsekakor pomemben dejavnik pri doseganju ciljev in uveljavljanju pravic. Izobrazba pripomore tudi k lažji premostitvi posledic neučinkovite družbene organizacije, kot je denimo otroška delovna sila in druge družbene ovire, ki posamezniku onemogočajo samoudejstvovanje. Tudi Sen (2002, 129) je mnenja, da izobrazba razširi obseg posameznikove svobodne izbire.

En vidik razumevanja blagostanja v Afriki torej temelji na rangiranju razvojnih kazalcev, kot so BDP na prebivalca, HDI, SL in QL. Za BDP se je izkazalo, da je njegova glavna pomanjkljivost ekonomska determinacija razvoja, zato je država lahko po tem kazalcu umeščena visoko, medtem ko je stopnja blagostanja zelo nizka. Tudi ostali indeksi niso brez pomanjkljivosti, saj obstajajo velike razlike v razvrščanju držav glede na kriterije, ki jih vsebujejo. Poleg tega so nekateri indeksi glede na socio-ekonomski položaj države bolj primerni za umeščanje države v razvojni okvir. Za Severnoafriške države je tako bolj verodostojno rangiranje po SL kot pa QL. Rang BDP

je višji za države, ki so sicer bogate, vendar manj razvite; to so Ekvatorialna Gvineja, Gabon, Namibija, Bocvana in Južnoafriška republika, kot bomo videli kasneje v empiričnem delu, pa tudi Zelenortski otoki. QL kot razvojni indikator bi bil bolj kot ostali kazalci razvoja, primeren za države, kot so Gana, Tanzanija in Zambija. Prav tako so se v razvrščanju po HDI pokazale velike razlike med državami, tako so nekatere po indikatorju QL zavzele višje mesto kot nakazuje HDI ali obratno, podobno bi lahko trdili za primerjavo v razvrstitvi po HDI in SL. Zelenortski otoki so tako po QL uvrščeni kar 22 mest nižje kot po HDI, kar jih skupaj z Zambijo, Gano in Beninom umešča med države z največjo razliko med HDI in QL. Kar se tiče SL so uvrščene visoko, primerljivo s Severnoafriškimi državami, medtem ko so po BDP uvrščene 12 mest višje kot po HDI.

V skladu s Senovo teorijo »zmožnosti« lahko rečemo, da je standard izobrazbe in zdravstveni standard povezan z učinkovitim delovanjem posameznega sektorja. Kazalci kakovostnega zdravstva so dostop do pitne vode, dovolj zdravnikov, ki omogočajo materam in otrokom normalen psihofizični razvoj ter visoka pričakovana življenjska doba, vse to pa bi moralo biti znak učinkovite javne porabe. Tudi na področju izobrazbe bi se moralo učinkovito delovanje odražati skozi javne izdatke v šolsko infrastrukturo, vpisom v šolo in pismenostjo odraslih. Če ti kanali javnih transferjev za izboljšanje kakovosti življenja ne delujejo, je razlog zato v premajhnih resursih ali slabem delovanju državnega aparata (Berenger 2007, 11). Da bi bila transformacija virov sredstev v »zmožnosti« učinkovita, je potrebno med prednostne izboljšave uvrstiti bolj učinkovito vodstvo, ohranjanje miru in varnosti, stabilen trg, demokratizacijo in človekove pravice. Sen dokazuje, da je razvoj svoboda, zato bi morale različne mednarodne in lokalne inštitucije k razvoju prispevati skozi spodbudo posameznikovih svoboščin.

V tem razdelku sem skušala pokazati, da HDI kot pokazatelj človekovega razvoja vsebuje nekatere pomanjkljivosti, saj iz njegovih indikatorjev ni jasne ločnice med Senovim konceptom dosegljivosti resursov, »delovanjem« in »zmožnosti«. Kot alternativo sem vzela druga dva nemonetarna pokazatelja kakovosti, to sta QL in SL, ki sta spet pokazala drugačno rangiranje razvitosti afriških držav. Izkazalo se je namreč, da imajo afriške države primanjkljaje na skoraj vseh, v ta dva indikatorja zajetih področjih, razen v kakovosti okolja. Pokazalo se je tudi, da je izobrazba ključna spremenljivka pri

multidimenzionalnem razvojnem pristopu. BDP se je kot monetarni indikator pokazal kot pomanjkljiv, kljub temu ne gre zanemariti, da je veliko komponent razvoja odvisnih prav od dohodka. QL in SL, izključujeta dohodkovno komponento, empirično to potrjujejo tudi nizka korelacija med BDP in QL, bolj podrobna analiza indikatorjev in podindikatorjev pa je pokazala razliko med pomanjkanjem resursov in slabim »delovanjem« na določenem področju. Indikatorja QL in SL lahko prikažeta sliko človekovega razvoja v določeni državi in sta nekakšna podlaga za družbeno-ekonomske razvojne strategije, ki zmanjšujejo strukturalne nerazvitosti. QL in SL sta pokazala nekatere merske pomanjkljivosti HDI, v nadaljevanju pa bom kot tretji razvojni indikator, ki v ospredje postavlja človekovo zadovoljstvo in srečo, predstavila HPI, ki temelji na novem, nemonetarnem pristopu merjenja razvojnih problemov. Indeks srečnega planeta kot primer nedohodkovnega kazalca človekove razvitosti

2.4 Indeks srečnega planeta kot primer nedohodkovnega kazalca človekove razvitosti

HPI je nova mera človekovega blagostanja in zadovoljstva in je tako kot HDI, QL in SL multidimenzionalen, sestavljen iz različnih spremenljivk, od katerih vsaka odraža različen vidik človekovega razvoja.

Indeks je kombinacija subjektivnih in objektivnih podatkov ter združuje temeljna sredstva produkcije in ultimativne cilje, v svoj obseg merjenja pa ne uvršča dohodkovne komponente (NEF, 2007). Temeljno sredstvo produkcije je poraba zemeljskih virov, ultimativen cilj pa blagostanje. Med sredstva se uvršča tehnologija, skrb za zdravje, ekonomija, vrednote, družina, izobrazbe, zaposlitev in potrošnja. HPI formulira razvojni cilj kot »visoko stopnjo blagostanja, ki izhaja iz pravične in odgovorne porabe virov« in je pokazatelj obsega, do katerega so države dosegle ta cilj. HPI je torej ekološka mera učinkovitosti pri doseganju človeškega blagostanja (NEF, 2007).

Indeks je sestavljen iz treh indikatorjev: ekološkega odtisa (*ecological footprint*), zadovoljstva z življenjem, ki temelji na samoporočanju (*life satisfaction*) in pričakovane življenjske dobe (*life expectancy*). Odraža povprečno število srečnih let na enoto potrošenih zemeljskih virov, ki jih ustvari določena družba, narod ali skupina narodov

oziroma povedano drugače: predstavlja učinkovitost, s katero države pretvarjajo omejene zemljske vire v človeško blagostanje.

Ekološki odtis meri ekološki obseg človeške ekonomije, ki bodisi ostaja znotraj, bodisi presega kapaciteto biosfere, ki zagotavlja dobrine in storitve. Indikator, ki je izražen v povprečnih globalnih hektarjih (*global-average hectares* – gha) pokaže, koliko zemlje je potrebno, da se v populaciji ohranja sedanja stopnja potrošnje, tehnološki razvoj in učinkovita raba virov. Njegov temeljni sestavni element je zemlja, uporabljena za pridelavo hrane, dreves in biogoriv, površina oceanov, ki se jih izkorišča za ribarjenje in kar je najpomembnejše – zemlja, ki je potrebna za rast rastlin, potrebnih za absorbiranje emisije CO₂ (NEF, 2007).

Ekološki odtis izhaja iz predpostavke, da ljudje v globalni ekonomiji trošijo vire in storitve s celega sveta. Tako denimo plantaža banan v Kostariki ne šteje samo v indikator te države, pač pa vseh držav, kjer konzumirajo banane, gojene na plantažah Kostarike. Iz tega razloga je lahko ekološki odtis določene države veliko večji, kot pa je njena dejanska biokapaciteta. Indikator torej v določeni državi meri njeno potrošnjo in vpliv na okolje v svetovnem merilu.

Naslednja spremenljivka, zadovoljstvo z življenjem, je predmet psiholoških in socioloških raziskav, ki preučujejo na blagostanje vplivajoče dejavnike. Kljub temu je šele nedavno postalo subjektivno merjenje zadovoljstva verodostojno tudi zunaj akademskih krogov. Kot je kontroverzno vprašanje, ali test inteligence resnično meri inteligenco, je predmet diskusij tudi dilema o tem, ali je samoporočanje o zadovoljstvu z življenjem tudi dejansko povezano z blagostanjem. V splošnem velja, da je to merjenje veljavno v primeru, da zanesljivo kolerira s poročanjem najbližjih o tem, kako pogosto je posameznik v dobrem razpoloženju in celo, če obstaja verjetnost samomora. Poleg tega, so veljavna, so se samoporočila o življenjskem zadovoljstvu izkazala tudi za zanesljiva, kar je pokazal isti vzorec odgovorov v daljšem časovnem obdobju in malce drugače zastavljena vprašanja. ?

Pojavljajo se tudi kritike, predvsem s strani ekonomskih raziskovalcev, da sta sreča in zadovoljstvo z življenjem soznačna in začasna pojava. Snavalci HPI to predpostavko spodbijajo s tem, da je zadovoljstvo z življenjem stalen pojav, če je odraz nekih

»razmišljanj o občutkih« (NEF, 2007). Če v določeni državi večina ljudi poroča o nezadovoljstvu z življenjem, je to zadosten znak, da je nekaj narobe bodisi z vladno politiko, družbo ali kar obojim.

Mednarodne raziskave podatke o zadovoljstvu z življenjem pridobivajo tako, da anketirancem postavijo vprašanje: »Če gledate na splošno, kako zadovoljni ste dandanes v življenju?« Anketiranci odgovarjajo z lestvico od 1 (izjemno nezadovoljen) do 10 (izjemno zadovoljen). Jasno je, da to merjenje ni popolno, idealno bi bilo, če bi subjektivno blagostanje ocenjevali s serijo vprašanj, ki bi vključevala različne poglede na življenje in se tako čimbolj približala celotni sliki tega pojava. Kljub temu se je vprašanje izkazalo za presenetljivo dobro in veljavno v primerjavi z drugimi statistikami na nacionalni ravni.

Tretji indikator HPI je pričakovana življenjska doba, ki temelji na oceni prevladujočih življenjskih razmer v določeni državi, izračunan pa je skozi obsežno lestvico podatkov o umrljivostih stopnjah (NEF, 2007).

Pričakovana življenjska doba velja, tudi po Senovi teoriji, za standardno mero blagostanja. Razlog za to ni preprosto v tem, da je dolgo življenje nujno dobra stvar, pač pa so stopnje pričakovane življenjske dobe močno odvisne od številnih dejavnikov, ki so neposredno povezani z materialnim blagostanjem v državi. Tak dejavnik je na primer stopnja otroške umrljivosti, ki je sama po sebi močan pokazatelj dostopnosti in stanja zdravstvene oskrbe. Iz tega razloga je pričakovana življenjska doba zelo pogosto pokazatelj razvoja v državi in ena izmed glavnih komponent HDI.

HPI vključuje model, ki združuje dolgo življenje in subjektivno zadovoljstvo z življenjem, osnoval pa ga je nizozemski sociolog Ruut Veenhoven in ga imenoval leta srečnega življenja (*Happy Life Years* – HLY). HLY odraža stopnjo, do katere ljudje živimo »dolgo in srečno življenje v določenem obdobju in v določeni državi« (NEF, 2007). Za izračun povprečnega HLY se uporabljajo stopnje zadovoljstva z življenjem, pomnožene s povprečno pričakovano življenjsko dobo. HLY kolerira s faktorji, kot so obilje, izobrazba, politična svoboda in enakost spolov, čeprav ga prek naštetih indikatorjev ni mogoče popolnoma pojasniti. To nakazuje na domnevo, da subjektivna komponenta doda bolj razločen pogled na kakovost življenja, ki ga popolnoma objektivne mere ne morejo zajeti.

Na lestvici od 0 do 100 naj bi bila še razumljiva ciljna vrednost za države 83,5. Ta temelji na dosegljivi pričakovani življenjski dobi, blagostanju in obsegu ekološkega odtisa. Do sedaj je najvišji HPI dosegel pacifiški arhipelag Vanuatu (68,2), najnižjega pa Zimbabve (16,6). Nobena država ni v celoti dosegla dober rezultat na vseh treh področjih. Vanuatu ima denimo pričakovano življenjsko dobo 69 let in bi samo po tem kriteriju spadal med manj razvite države (NEF, 2007).

Pri nekaterih skupinah držav lahko pri razvrščanju po HPI potegnemo vzporednice. Tako je denimo z otoškimi državami, ki so se pri tovrstnem merjenju odrezale nadpovprečno, saj imajo v primerjavi z drugimi državami visoko stopnjo zadovoljstva z življenjem, daljšo pričakovano življenjsko dobo, kljub relativno nizkemu ekološkemu odtisu pa je njihov BDP praviloma nižji od svetovnega povprečja. Otoki so se dobro izkazali tudi znotraj regij; Malta je presegla ves Zahodni svet, Ciper je na visokem 7. mestu, medtem ko so med najvišje uvrščenimi afriškimi narodi prav otoški (Sao Tome in Principe, Sejšeli, Comoros, Zelenortske otoki, Mavricius). Razlog za tako visoke uvrstitve otokov je najbrž zavedanje okoljskih omejitev, kar domnevno povzroči večjo medsebojno povezanost prebivalstva, ki se brez pretiranega izkoriščanja okoljskih virov prilagodi danim razmeram (NEF, 2007).

2.4.1 Verodostojnost HPI kot nemonetarnega indikatorja človekovega razvoja

HPI je nastal kot ena izmed možnih alternativ pri merjenju stopnje razvoja določene države in kot mnogi podobni indikatorji skuša zapolniti vrzel, ki jo je ustvaril BDP kot ekonomsko omejen indikator. Kot so dokazali že mnogi razvojni ekonomisti, sama pa sem razpravljala v zgornjih odstavkih, sicer povezava med BDP in blagostanjem obstaja, vendar le do določene, presenetljivo nizke stopnje BDP, ko pa je ta presežena, je tudi korelacija med BDP in blagostanjem čedalje bolj šibka. Poleg tega je BDP bolj nazoren pokazatelj razvitosti v Zahodnih razvitih državah kot v nerazvitem svetu, saj se je izkazalo, da pri slednjih najmanj odstopa od drugih indikatorjev človekovega razvoja (HDI, Indeks revščine). To bi lahko pripisali temu, da BDP v obseg merjenja zajame več podatkov, relevantnih za prikaz razvitosti Zahodnih držav kot pa za DVR.

HPI ima kot eden od indikatorjev multidimenzionalnega razvoja tudi svoje pomanjkljivosti. Prva se nanaša na samoporočanju o sreči, saj zna biti ta koncept zelo občutljiv z vidika zbiranja podatkov, ki se nanašajo na celotno družbo. Poleg tega je

problematičen tudi s stališča primerjave; če so tisti, s katerimi se posameznik primerja, revni, potem problem revščine ni tako pereč, kot pa za nekoga, ki živi v izobilju. Kljub globalizaciji se relativna revščina prebivalcem na južni polobli, kjer je največji delež revnega prebivalstva, namreč zdi manj problematična kot nam, živečim v potrošniški družbi (NEF, 2007).

Druga kritika leti na obseg merjenja HPI, saj ta ne vključuje nekaterih bistvenih meril družbenega blagostanja, kot so denimo varovanje človekovih pravic, relativna ekonomska svoboda in transparentno vladanje. Tako sta denimo Kolumbija (kjer je korupcija v porastu, čedalje bolj pa so ogrožene tudi človekove pravice) ali Vietnam (kjer je čedalje več podjetij, ki izkoriščajo poceni delovni silo, vlada pa zapira etnične manjšine in demokratične zagovornike), uvrščeni zelo visoko po rangu HPI, kljub temu, da bi jih po dejanskem stanju v državi težko vzeli kot zgleden primer ekološke učinkovitosti in kakovostnega življenja.

Zadnja kritika gre na račun ekološkega odtisa kot pokazatelja uspeha države in življenjskega standarda. Če je nekdo obsojen na revščino, verjetno nima druge izbire, kot da se za preživetje poslužuje tistih virov, ki so mu na razpolago. V Afganistanu je na primer zaradi pogozdovanja in pretiranega obdelovanja veliko uničene zemlje in kakorkoli pogledamo, lahko ta nudi zelo malo svojim prebivalcem. Posledično je tudi njihov ekološki odtis, glede na globalne standarde, zelo majhen.

Primerjava rangiranja držav po HPI, BDP in HDI da sledeče rezultate; HPI raste sorazmerno z BDP do določene kupne moči, ki se giblje okoli 5000\$ na prebivalca (kar je v grobem 14\$ na dan – toliko imajo bivše države Sovjetske zveze in Južna Afrika), nato pa kljub rastočemu BDP, HPI pada. Afriški otoki so se s približno 2000\$ BDP na prebivalca uvrstile med države z relativno visokim HPI. V primerjavi s HDI so države z najvišjo vrednostjo HPI tiste, ki po razvrščanju glede na HDI spadajo med srednje razvite države (Južna in Jugozahodna Azija, Kitajska, Severna Afrika), mednje pa spadajo tudi afriški otoki. Visoko razvite države so po indikatorju človekovega razvoja dosegle relativno nizek HPI, enako velja tudi za nerazvite države (NEF, 2008).

Snovalci HPI opozarjajo, da to ni indikator najbolj srečne države na planetu ali najboljše lokacije za življenje. Prav tako ni pokazatelj razvitosti v tradicionalnem smislu ali denimo okolju najprijaznejše države (NEF, 2007). Kot je pogost pojav pri indikatorjih,

ki združujejo več komponent razvoja, države dosegajo primerljive vrednosti iz povsem različnih razlogov. Kljub temu, da vsebuje tri konceptualno ločene komponente, pa je lahko analiza razlik med njimi zelo informativna in zadostna podlaga za osnovanje razvojne strategije v posamezni državi (NEF, 2007).

V prvem, teoretično-konceptualnem delu, sem predstavila in analizirala verodostojnost ustaljenih kazalcev razvoja, HDI in BDP. Pri slednjem družbena kritika leti predvsem na prevelik poudarek na gospodarsko rast, ki je postavljena v ospredje kot cilj, ne pa sredstvo razvoja. HDI kot večdimenzionalni kazalec daje prednost človekovemu razvoju v povezavi z dohodkovno komponento in s tem zapolnjuje vrzel, ki je nastala zaradi enostranskega sklicevanja na BDP. Oba indeksa imata lahko različne vrednosti pri razvrščanju razvitosti držav, kar Sen utemeljuje z neučinkovitostjo gospodarske rasti kot sredstva razvoja, saj je ta v veliki meri odvisna od tega, kako države delijo sadove gospodarske rasti. Kot drugi razlog neskladja med HDI in BDP je pojav potegovanja za rento kot posledica koruptivnega in netransparentnega delovanja politične oblasti, ki določenim posameznikom dopušča več privilegijev kot ostalim. Kot alternativo HDI sem predstavila in analizirala verodostojnost še pri Indeksu revščine, QL, SL ter HPI kot manj uveljavljenih kazalcev razvoja. Indeks revščine, ki meri stopnjo deprivacije, se je izkazal kot bolj relevanten kazalec razvitosti v DVR kot HDI, tudi QL in SL sta pokazala nekatere pomanjkljivosti HDI, predvsem v merjenju posameznikovih zmožnosti za doseg cilja. Tako QL in SL zaradi drugih teoretičnih in metodoloških temeljev kot v primerjavi s HDI vključujeta tudi druge dimenzije blagostanja in na primeru afriških držav se je izkazalo, do kakšnih odstopanj lahko pride pri razvrščanju držav po različnih kazalcih. Na koncu teoretičnega dela sem predstavila tudi HPI, novo mero človekovega blagostanja in zadovoljstva, ki spet pokaže drug, nedohodkoven in ekološki vidik razvoja, predvsem s stališča pravične in odgovorne porabe danih virov.

V preučevanju in razvrščanju držav glede na stopnjo razvoja je bilo osnovanih še kar nekaj razvojnih indeksov. Tako poznamo denimo tudi Indeks Socialnega in ekonomskega blagostanja (*Indicators of Social and Economic Welfare – ISEW*), Kanadski indeks blagostanja (*Canadian Index of Wellbeing – CIW*), Indeks naravnega razvoja (*Genuine Progress Index – GPI*), Indeks bruto nacionalne sreče (*Gross National Happiness – GHI*). Vsak od njih ima določene pomanjkljivosti, ki izhajajo bodisi iz načina zbiranja podatkov bodisi obsega in relevantnosti merjenja. Vsekakor pa velja,

da gre pri rangiranju držav po razvojnih kazalcih za posploševanje, kar je za standardizacijo merjenja seveda nujno, ne zaobjame pa družbeno-ekonomske specifikke posamezne države. V nadaljevanju bom na primeru ZO pokazala, kako enostranska in nerealna so lahko razvrščanja držav po ustaljenih razvojnih indikatorjih, tako po BDP kot tudi ostalih, ki merijo več dimenzij razvoja.

3. Zelenortski otoki: umestitev v razvojni okvir

3.1 Uporabljena metodologija

Temeljna metoda diplomske naloge je opazovanje s soudeležbo, vključila sem tudi nesinhroni on-line intervju (predlagam asinhroni intervju prek elektronske pošte) in analizo sekundarnih virov. Opazovanje s soudeležbo temelji na lastnih opažanjih in izkušnjah, pridobljenih med potovanjem, delom in bivanjem na Zelenortskih otokih. Vršilo se je enkrat 10 mesecev neprekinjeno in dvakrat po 6 mesecev, pretežno na Zelenortskih otokih (obiskala sem tudi Senegal, Gano, Gambijo in Gvinejo Bissau, vendar so bila to 14 dni trajajoča potovanja, kar je prekratek čas za poglobljen uvid v družbeno-ekonomsko stanje držav, zato jih tudi nisem vključila v nalogo). Opazovanje je bilo nestrukturirano, saj objekt opazovanja ni bil vnaprej določen, zaprto, ker opazovane osebe niso bile seznanjene z namenom moje prisotnosti v njihovem okolju ter aktivno, saj sem ves čas opazovanja aktivno sodelovala v vsakdanjih življenjskih procesih opazovanih oseb. Glede na to, da je opazovanje potekalo v krajših časovnih obdobjih od leta 2003 do 2007, je bilo nekontinuirano. Opazovala sem posredno, saj sem beležila spremembe, ki so se zgodile v obdobjih, ko na ZO nisem bila prisotna, pa tudi neposredno, saj sem spremembe in tok dogajanj opazovala tudi skozi moje delo inštruktorice kite-surfinga in življenja med avtohtonimi prebivalci.

Opazovanje s soudeležbo je sporno z vidika verodostojnosti, saj tujec v nekem okolju vedno ostane tujec in mu njegov vrednotni sistem ter predsodki preprečujejo poistovetenje z domačini (Neuman 2006, 390). Temu primerno so lahko opazovalčeve ugotovitve tudi napačne, zato sem v nalogo vključila tudi nesinhroni on-line intervju s Karen Žorž, 28-letno Slovenko, ki je na otoke prvič prišla leta 2004 kot predstavnica turistične agencije Kompas, od takrat naprej pa z nekajtedenskimi prekinitvami zaradi študijskih obveznosti živi in dela na turistično najbolj obleganem otoku Sal. Zavedam se, da Karen kot Slovenka in Zahodnjakinja ni najbolj primerna intervjuvanka, za kredibilnost odgovorov bi bilo bolje povprašati domačina ali domačinko. Žal pa zaradi nezanesljivosti domačinov (na Zelenortskih otokih ima čas druge dimenzije in časovni dogovor ne velja nič) in nedostopnosti interneta nisem mogla intervjuvati dveh domačinov, Titika in Manuja, ki živita tam in bi mi verjetno predstavila še kakšen novi

vidik razvojne problematike ZO. Drži pa, da imajo domačini na Salu nekoliko »evropski« pogled na življenje, saj jih je večina že potovala po svetu, če ne drugega v države, kamor najpogosteje migrirajo – ZDA in Portugalsko. Torej lahko predpostavljam, da njihovi odgovori ne bi toliko odstopali od Kareninih, katere prednost je tudi ta, da ima kot visokošolsko izobražena oseba širši pogled na celotno stanje, temu primerno pa so njeni odgovori zelo nazorni in sistematični.

Izvedla sem nesinhroni intervju prek elektronske pošte, saj se mi je zdela glede na moj raziskovalni problem ta metoda kvalitativnega raziskovanja bolj primerna kot sinhroni intervju. Želela sem namreč, da intervjuvanka odgovarja sistematično in da njeni odgovori niso zgolj odraz njenih izkušenj, pač pa tudi razmišljanja o razmerah na ZO. Prednost on-line intervjujev pred tradicionalnimi je predvsem ta, da presegajo prostorske omejitve in so temu primerno tudi veliko cenejši, poleg tega pa težje pride do napak pri prepisovanju podatkov, saj večino odgovorov napiše intervjuvanec (Chen in Hinton v Lobe 2008, 110). Nesinhroni on-line intervjuji (prek elektronske pošte) zahtevajo več časa za izvedbo kot sinhroni, saj bazirajo na dolgoročni interakciji. Zato so primernejši za bolj kompleksne raziskovalne probleme, ki zahtevajo dlje trajajočo in bolj osebno interakcijo (Lobe 2008, 109). Iz teh razlogov naj bi bili tudi ključnega pomena za odgovore, ki so rezultat dlje časa trajajočega reflektivnega procesa (Kivits v Lobe 2008,109).

V sledečem delu bom uporabljala tudi analize sekundarnih virov, še posebej javno dostopne podatke nacionalnih in mednarodnih agencij ter uradno stran Zelenortske vlade. Poročila in podatki na teh straneh so dobro izhodišče za konstrukcijo razvojne slike otokov, poleg tega pa so tudi razmeroma redno osveženi, navkljub dejstvu, da metodologija ni jasno navedena (z izjemo UNDP in WB). Poleg izključno strokovnih, sem uporabljala tudi poljudne vire, ki so pripomogli razjasniti nekatere večplastne in težje razložljive razvojne probleme. Strokovne literature, ki bi se konkretno dotikala razvojnih problemov ZO, zaenkrat še ni, oziroma je zelo težko dostopna, zato so bile tudi poljudne informacije zelo dobrodošle; seveda sem jih, če se je le dalo, vedno še dodatno preverjala.

3.2 Pregled splošnih karakteristik

3.2.1 Zgodovinsko ozadje

Zelenortske otoki, uradno Republika Zelenortske otoki (Republica de Cabo Verde), so arhipelag vulkanskega nastanka, ki leži na otočju Makaronezijske ekoregije Severnega Atlantskega oceana ob zahodni obali Afrike, 400 km zahodno od Senegalskega »Zelenega rta«, po katerem so otoki dobili ime. Na žalost je zelena barva premalokrat prisotna tudi na površini otokov, saj so otoki skozi zgodovino utrpeli dolga sušna obdobja, pospremljena z izjemno visoko stopnjo umrljivosti (več kot 50 odstotkov prebivalstva je umrlo v zadnjem sušnem obdobju, ki je trajalo od leta 1968 pa vse do 1984) (Ramsay 1995, 28). Državo sestavlja 10 otokov, ki se delijo na severno skupino otokov, imenovano Barlavento, južna skupina pa se imenuje Sotavento. Med Barlavento spadajo Santo Antão, São Vicent, Santa Luzia, São Nicolau, Sal in Boa Vista. Zadnja otoka sta zaradi idealnih razmer za vodne športe in dolgih peščenih plaž turistično tudi najbolj razvita, na São Vicent pa se nahaja tudi kulturno središče ZO, Mindelo, v katerem je šele čutiti zametke turizma. Ostali otoki so bolj ali manj naseljeni z domačini, turisti pa so prej izjema kot pravilo. V južno skupino spadajo otoki Maio, Santiago, Fogo in Brava. Na Santiagu je prestolnica otokov Praia, ta otok je tudi največji in v primerjavi z ostalimi tudi najbolj zelen, medtem ko sta denimo Sal in Boa Vista prekrita s puščavskim peskom. Kot zanimivost naj dodam, da na Fogu še vedno obstaja delujoč vulkan, ki je nazadnje izbruhnil leta 1995, kljub temu ob vznožju vulkana, v vasi Cha Des Caldeiras (brbotajoč čajnik), še vedno živijo domačini, ki so se po evakuaciji leta 95 vrnili v svoje domove in skoraj na novo zgradili celo vas. Na sliki 3.1 je zemljevid otokov.

Slika 3.1: Zemljevid Zelenortskih otokov

Vir: CIA Factbook. Dostopno prek <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cv.html> (10. 6. 2008).

Nenaseljene otoke so leta 1456 odkrili in kolonizirali Portugalci; otoke so naselili z zaporniki in drugimi prestopniki, sčasoma pa so postali središče trgovine z afriškimi sužnji. Ti so se na otoke naselil kmalu po njihovem odkritju, zato ima otoško prebivalstvo afriške, portugalske in zaradi bližine Južne Amerike tudi brazilske korenine. Kot večina koloniziranih narodov so bili tudi Zelenortčani obravnavani kot drugorazredni državljani in poceni delovna sila. Kljub temu, da je uradni jezik portugalsčina, na otokih govorijo zelenortsko kreolščino, ki je podobna govorici prebivalcev Gvineje Bissau.

Leta 1975 so otoki postali neodvisna republika Zelenortski otoki. Portugalci so s pretiranim izsekavanjem gozdov opustošili zemljo, ki je postala še bolj neprimerna za kmetijstvo, po osamosvojitvi skoraj edino dejavnost, ki je omogočala preživetje. Otoki so posledično zapadli v veliko odvisnost od uradne in zasebne razvojne pomoči, prebivalstvo pa je množično migriralo v ZDA in Evropo, tako da danes kar 60 % od skupno 427.000 prebivalcev živi zunaj svoje matične države (CIA, 2008).

Po osamosvojitvi so se otoki združili z Gvinejo Bissau in kot politično ureditev obdržali enostrankarski sistem vse do leta 1990, ko so prvič izvedli večstrankarske volitve. Danes na papirju veljajo za eno najbolj demokratičnih in stabilnih afriških držav, ki je prebolela otroške bolezni in suvereno koraka novim razvojnim izzivom naproti.

3.2.2 *Gospodarstvo in gospodarski razvojni problemi*

ZO po razvrstitvi Svetovne banke spadajo med gospodarstva podsaharske Afrike s srednje nizkim bruto nacionalnim proizvodom na prebivalca (BNP). Za razvrstitev v to skupino je pogoj BDP v intervalu med 906 in 3.595 dolarjev. ZO imajo po zadnjih podatkih Svetovne banke BNP visok 2130 dolarjev. Spadajo med članice Mednarodnega združenja za razvoj (International Development Association – IDA). V združenje je vključeno 40 afriških držav, ki od organizacije dobivajo posojila za razvoj osnovnega šolstva, zdravstva, varovanje okolja, boljše pogoje za razvoj podjetništva in urejanje infrastrukture. Države prejemnice morajo posojila vrniti v obdobju 35 do 40 let, države donatorke pa prek posojil ne smejo uveljavljati lastnih interesov (WB, 2008).

Dodatna klasifikacija WB glede na velikost otoke uvršča med majhne države (*small states*) v razvoju, saj izpolnjujejo bistvene karakteristike, ki narekujejo njihovo razvojno usmerjenost. Te države so dovzetnejše za zunanje vplive, vključno z naravnimi katastrofami, ki povzročijo nihanja v nacionalnega dohodka, poleg tega jih velika večina trpi za omejenimi kapacitetami v javnem in privatnem sektorju. Velika večina majhnih držav se sooča tudi z negotovo ekonomsko tranzicijo, še zlasti v času sprememb svetovnega trgovalnega režima. Izmed 45 majhnih DVR jih je kar 34 otoških, med njimi tudi ZO (WB, 2008). Majhne države, še posebej otoške, veljajo za najbolj ranljive, in tudi ZO so se uvrstile med 28 najbolj ranljivih DVR. Ranljivost po definiciji Združenih narodov pomeni izpostavljenost zunanjim dejavnikom, nad katerimi država nima nadzora in pa relativno nizko sposobnost odpravljanja posledic potencialnih tveganih dejavnikov (WB 2000: 35). Konkretno to pomeni, da ima država pomanjkanje raznovrstnosti gospodarskih resursov, je v veliki meri odvisna od izvoza ali uvoza dobrin ali pa je podvržena naravnim katastrofam. Za ZO velja, da je nazoren primer majhne države z zgoraj naštetimi problemi; zaradi svoje majhnosti in

pomanjkljivih naravnih resursov so omejeni le na določene, predvsem storitvene panoge, ki se prav tako soočajo s kadrovskim, infrastrukturnim in transportnim.

Če ZO umestimo v razvojni okvir Podsaharske Afrike, kljub zgoraj naštetim pomanjkljivostim odstopajo od povprečja v Podsaharski Afriki. Ta se je v zadnjem desetletju transformirala na več nivojih, vendar so se te spremembe odvijale v soodvisnosti od regijskih predispozicij. Medtem ko je večina držav razvojno nazadovala, so nekatere, kot so Gana, Senegal, Uganda in Zelenortske otoki napredovali na področju redukcije revščine, življenjske dobe in ostalih razvojnih indikatorjih (WB, 2007). V spodnji tabeli je prikazana primerjava ključnih razvojnih indikatorjev ZO s Podsaharsko Afriko.

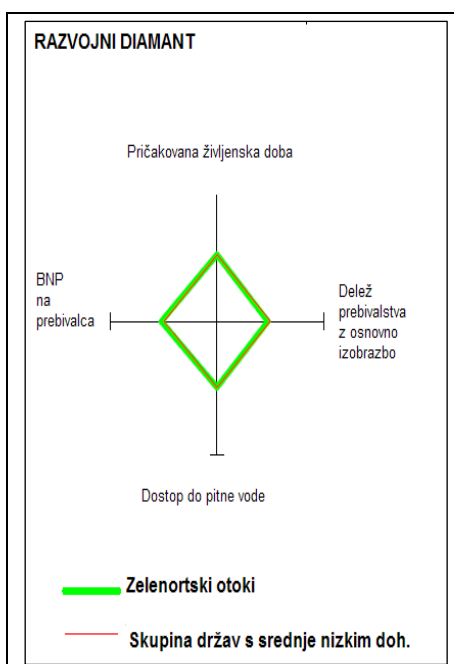
Tabela 3.1: Primerjava Zelenortskih otokov z Podsaharsko Afriko v izbranih ekonomski in družbenih razvojnih kazalcih (2006)

Kazalci	Zelenortski otoki	Podsaharska Afrika
število prebivalstva (v milijonih)	0,5	842
rast prebivalstva (letna od 2000 do 2006, v odstotkih)	2,3	2,4
dostop do pitne vode (odstotek prebivalstva)	80	56
pričakovana življenjska doba	71	47
stopnja umrljivosti otrok (na 1000 rojstev)	26	96
stopnja pismenosti (med ženskami, starimi od 15–24 let)	96,7	59
Raven BNP (v bilijonih dolarjev)	1,1	648
BNP na prebivalca (Athlasova metoda)	2130	842
BDP na prebivalca (kupna moč v dolarjih)	5803	577

Vir: World development indicators 2006. Dostopno prek <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/DATASTATISTICS/0,,contentMDK:20535285~menuPK:1192694~pagePK:64133150~piPK:64133175~theSitePK:239419,0.html> (10. 6. 2008).

Tudi po zgoraj navedenih kazalcih razvitosti spadajo med gospodarstva s spodnjim srednjim dohodkom, kar prikazuje tudi spodnja slika Razvojnega diamanta (Slika 1). S slike je razvidno, da glede na pričakovano življenjsko dobo, delež prebivalstva z osnovno izobrazbo, BNP na prebivalca in dostop do pitne vode dosegajo zgornje mejne vrednosti, ki jih še uvrščajo med države s srednje nizkim dohodkom. Kljub temu so konec leta 2007 zaradi višje stopnje BDP na prebivalca napredovali v razred držav s srednjim dohodkom.

Slika 3.2: Primerjava Zelenortskih otokov z ostalimi državami iz skupine s srednje nizkim dohodkom

Vir: World Bank, 2007.

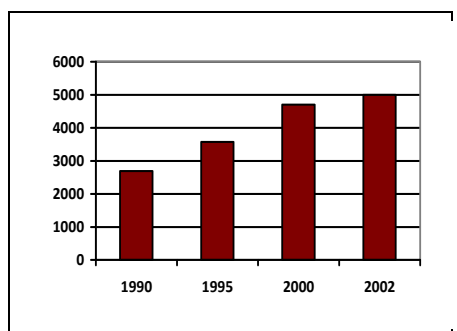
Zaradi močne odvisnosti od tuje pomoči, sestavljene iz uradne razvojne pomoči in zasebnih nakazil emigrantov po klasifikaciji Združenja za trgovino in razvoj Združenih narodov (UNCTAD) kljub visokemu BDP spadajo v skupino najmanj razvitih držav (LDC – Least developed countries). Zadnji podatki so bili zbrani leta 2003 in Zelenortski otoki že od začetka Združenja leta 1976 nadaljujejo tradicijo uvrstitve v LCD, ki spadajo v kategorijo Majhnih otoških držav. Nehvaležno uvrstitev so si, kljub temu, da močno presegajo prva dva kriterija, kot je triletno povprečje BDP na prebivalca (mejna vsota je 900\$, na ZO je to 1500\$) in stopnjo Indeksa človekovega razvoja, prislužili z ekonomsko ranljivostjo, ki je rezultat nestabilne kmetijske produkcije, nestanovitnega uvoza blaga in storitev, oddaljevanja od tradicionalnih ekonomskih aktivnosti in majhnosti trga (Bourdet 2003, 7)

3.2.3 Stopnja BDP na Zelenortskih otokih

V obdobju od 1990 do 2000 so Zelenortski otoki doživljali ekonomski razcvet; njihova povprečna letna stopnja rasti je bila 6,1 odstotka letno. Rast se je nekoliko upočasnila

leta 2001, ko je padla na 5,1 odstotka, še bolj pa leta 2002 (4,6 %), kar gre pripisati splošno neugodni gospodarski klimi, predvsem tistih držav, ki neposredno investirajo v gospodarstvo ZO (Italija, Velika Britanija, Irska). V desetletnem obdobju razcveta je prebivalstvo v povprečju raslo z 2,2 % na leto, BDP pa za 3,7 % letno. Realni BDP je, z vmesnimi vzponi in padci, od leta 1990 do 2006, zrasel z 902 na 1420 dolarjev na prebivalca (WB, 2007). Gospodarska rast Zelenorstkih otokov se je od leta 1980 nenehno zviševala in se ustavila pri 10,8 odstotkov v letu 2006, in sicer kot rezultat močnega javnega in zasebnega denarnega pritoka, predvsem v obliki tujih investicij v turizem in z njim povezano infrastrukturo. V letu 2006 je inflacija dosegla najvišjo raven v 16-letnem obdobju, in sicer 5,4 %, kar je posledica inflacijskih pritiskov zaradi oskrbovanja z zalogami hrane in rasti cen žitaric v svetu. Pričakovana srednjeročna inflacija je med 2 % in 3 %. Monetarna politika je konsistentna z načrtom zagotavljanja večje stabilnosti menjalnega tečaja vezanega na evro in konstantnim kopičenjem zalog. Tudi fiskalna politika gre v smer makroekonomske stabilnosti, Fiskalni deficit, vključno z subvencioniranjem, je v obdobju 2002 – 2006 znašal 3,8 % BDP, v letu 2007 pa 4,6 odstotka (WB, 2008)

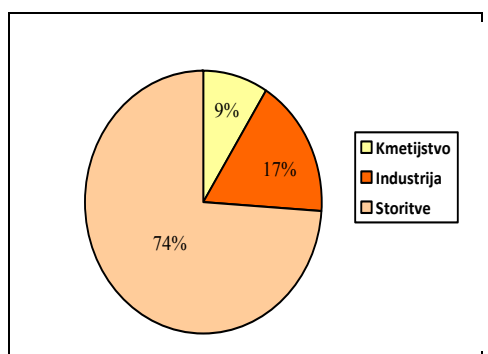
Slika 3.3: Letna rast BDP na Zelenortskih otokih v obdobju od 1990 do 2002

Vir: UNDP, 2008.

Največji del gospodarske dejavnosti bazira na storitvenem sektorju, saj je v letu 2006 ta predstavljal kar 74 % odstotkov BDP, od tega turizem 19 %. Drugi del gospodarskega kolača tvorita industrija in kmetijstvo, vendar v znatno manjšem deležu kot storitve: industrija 17 % in kmetijstvo 9 %. Alokacija BDP po sektorju je prikazan na Sliki 3.4.

Slika 3.4: Alokacija BDP po sektorju (2006)

Vir: WB, 2006.

Pogled na rastoč BDP in za državo v razvoju obetaven ekonomski scenarij, dajeta vtis uspešnega gospodarstva, ki se je predvsem s pomočjo turistične dejavnosti dvignilo iz kroga revščine, odvisnosti od razvojne pomoči in nenadzorovanega vdora tujih investitorjev. Ta zgodba o uspehu, podkrepljena z optimistično statistiko, lahko površnega opazovalca hitro zavede in mu da napačen pogled na dejansko stanje otokov.

Zelo nazorno gospodarski status države opiše sledeča Karenina izjava:

Trenutno lahko rečem, da imajo Zelenortske otoki po mojem mnenju en velik bazični gospodarski problem in dva večja gospodarska razvojna problema. V splošnem lahko rečemo, da gospodarstvo trpi predvsem zaradi pomanjkanja naravnih virov, saj se zaradi tega omejuje le na nekaj panog, v porastu pa je predvsem storitveni sektor, ki pa se prav tako bojuje s pomanjkanjem virov, infrastrukture, kadrov in visokimi stroški transporta. Tipična slika večine majhnih držav. (Žorž, 2008)

V prid njene izjave govorijo tudi statistike; otoška ekonomija je prikrajšana na področju kmetijstva, razlog za to so zelo skopi naravni viri kot posledica pomanjkanje vode zaradi dolgotrajnih suš. Kljub temu, da skoraj 70 % prebivalstva živi v ruralnih delih, je delež produkcije hrane v BDP zelo nizek, saj mora biti kar 82 % hrane uvožene, zato je država močno odvisna od zunanje pomoči razvitih držav in številne diaspore v svetu. Trgovski deficit letno narašča, vrzel pa zapolnjujejo denarna nadomestila migrantov in pomoč razvitih držav, kar je leta 2007 predstavljalo kar 20 % BDP (CIA, 2008).

Spodnja tabela (Tabela 3.2) prikazuje, zadolženost otokov in obseg trgovanja in količino prejete razvojne pomoči.

Tabela 3.2: Zadolženost, obseg trgovanja in razvojna pomoč na ZO

Leto	2000	2005	2006
Uvoz in izvoz dobrin (% od BDP)	41	47	50
Čiste tuje investicije (v milijonih dolarjev)	1.518.420	1.049.491	1.352.442
Prejete denarne pošiljke migrantov (v milijonih dolarjev)	132	263	297
Uradna razvojna pomoč (v milijonih dolarjev)	58	107	105
Skupen dolg do IDA (v milijonih dolarjev)	/	205	236

Vir: WB, 2008.

V tem delu sem ZO umestila v razvojni okvir po kriterijih vodilnih razvojnih inštitucij, kot sta Svetovna banka, Združenja za trgovino in razvoj Združenih narodov. Otoki spadajo med majhne otoške države v razvoju. So močno izpostavljeni zunanjim dejavnikom, nad katerimi nimajo nadzora, ubadajo se s pomanjkanjem raznovrstnosti gospodarskih resursov, odvisnostjo od uvoza in izvoza dobrin in razvojne pomoči ter velikim tveganjem za naravne katastrofe. Zaradi slednjih dejavnikov so kljub relativno visokemu BDP uvrščene v skupino najmanj razvitih držav. Največji delež BDP, ki od leta 1990 stalno raste, predstavlja storitveni sektor, preostanek pa industrija in kmetijstvo.

3.3 Verodostojnost BDP kot indikatorja razvitosti na ZO

3.3.1 Potegovanje za rento kot gospodarski razvojni problem

Da ima gospodarska rast vedno več obrazov in da s BDP ni najbolj verodostojen pokazatelj razvitosti ZO, kažejo Karenine izjave, katerim lahko kot začasna prebivalka otokov pritrdim tudi sama. Karen je v intervjuju kot notranja opazovalka izpostavila dva, za Zelenortske otoke specifična in pomembna gospodarska razvojna problema, oba

pa sta vzrok za pojav potegovanja za rento, ki je na ZO zelo razširjen. Obstajajo trije pglavitni vzroki za prisotnost potegovanja za rento na ZO:

1. Pomanjkanje zakonodaje za številna področja gospodarskega razvoja, kar posledično na stežaj odpira vrata korupciji in nenadzorovanim tujim investicijam.

To se odraža predvsem na področju trga nepremičnin, kjer se zadnja leta odkrivajo številne nepravilnosti, ki v največji meri prizadenejo lokalno prebivalstvo ter naravno okolje. Pozitivni učinki investicij so zaradi pomanjkljive zakonodaje kratkoročni in se relativno hitro sprevržejo v negativne. Ko sem drugič pristala na turistično najbolj obleganem otoku Sal, naj omenim, da je vmes minilo slabo leto, so bile te posledice več kot očitne. Že pred letom dni s hoteli in vilami posejan otok se je sedaj utapljal v novih gradbiščih, tremi nadstandardnimi resort kompleksi in apartmajskimi naselji, za katere je bilo očitno, da so zgrajena brez kakršnegakoli urbanističnega načrta in da ohlapna zakonodaja, ki je posledica intenzivnega privabljanja tujih investorjev, dopušča preveč prostora za kapitalistične manevre, katerih prvotni namen je dobiček investitorja in bogatenje določenih slojev, kar sicer prispeva k rasti BDP, vendar nikakor ne v prid celotne družbe.

V prid dejstvu, da so ZO čedalje bolj priljubljena turistična destinacija, govorijo tudi številke: po podatkih Združenih narodov, ZO v povprečju letno obišče 130.000 turistov. Po podatkih Nacionalnega statističnega urada ZO se je v letu 2007 delež turistov povečal za 26,4 % in je že 7 let glavna ekonomska aktivnost. Glede na to, da storitve predstavljajo 66 % BDP (CIA Factbook, 2008), turizem od tega sestavlja kar 43 % storitvenega sektorja. Poleg tega je tudi glavni fokus neposrednih tujih investicij, ki so v letu 2007 dosegle 250 milijonov ameriških dolarjev.

Trenutno med neposrednimi tujimi investitorji prednjačijo tuja podjetja in posamezniki iz Italije, Irske in Velike Britanije, ki investirajo predvsem v sektor nepremičnin, ta pa se posredno povezuje tudi s turističnim sektorjem (npr. razni hoteli, golf igrišča, marine, *time-sharing* apartmaji, vile). Trg nepremičnin na Salu trenutno obvladujeta dve veliki podjetji – italijansko in irsko, ki imata že od vsega začetka močne lobije pri nacionalni vladi. Karen pove tudi, da posledično iz dneva v dan v javnost curljajo razne novice o nepravilnostih, o prekoračitvi pristojnosti nekaterih vladnih predstavnikov v dobrobit teh investitorjev ... Vsekakor gre pri teh dveh podjetjih za očitno izkoriščanje šibkosti in skorumpiranosti vlade, saj so bili pri številnih njihovih projektih popolnoma spregledani

številni zakoni o gradbenih dovoljenjih in varovanju okolja. Trenutno so v teku nekateri sodni postopki proti omenjenima podjetjema, saj so lokalne (občinske) oblasti razkrile nekatere podrobnosti glede spornih nakupov zemljišč na otoku Sal.

Aprila tega leta je župan otoka Sala razkril, da je vlada pred leti prodala okrog enega milijona kvadratnih metrov zemljišč tujemu podjetju, po ceni manj kot dva evra na kvadratni meter, to podjetje pa sedaj taista zemljišča (resda sicer z obljubo urbanizacije) prodaja po ceni 300 EUR po kvadratnem metru. Župan je ob tem še opozoril, da se občinske oblasti ob vsem tem že več let borijo, da bi jim država dodelila nekaj hektarjev zemljišč, ki bi jih lahko razdelili med več kot 3000 prosilcev (domačinov), ki čakajo na zemljišče za izgradnjo svojega doma (cena zemljišč pri občinskih oblasteh za domačine se giblje med 15 in 32 evri na kvadraten meter.)

Jasno je namreč, da večina domačinov ne zmore kupovati zemljišč po ceni 300 EUR na kvadratni meter, zato lahko rečemo, da so te investicije predvsem narave lastnega interesa in nikakor ne lokalne skupnosti. (Žorž, 2008)

To je »zgleden« primer potegovanja za rento oziroma iskanja rent, ki je zelo pogosto prisoten v majhnih ekonomijah, kjer skorumpirana vlada dopušča lobiranje tujih ali domačih investitorjev. Z davčnimi olajšavami in drugo finančno spodbudo vlada privablja izobražene (po možnosti na račun javnega šolstva) in vplivne posameznike, ki se ukvarjajo z dobičkonosnimi dejavnostmi, na ZO so to običajno nepremičninski posli. Njihove koristi oziroma dobički so odvisne od odločitev vlade, ki posledično izvajajo politični pritisk na zakonodajalce. Potegovanje za rento sicer postavlja nekakšen alternativen gospodarski vir za majhne otoške države, ki na tak način izkoristijo svoje prednosti v obliki političnih povezav, strateške lokacije in mednarodne varnosti, vendar pa je dolgoročno gledano zelo slab temelj za stabilno gospodarstvo in družbeno blaginjo. Je namreč tudi vir neenakosti, saj spodbuja klientizem in bogatenje elit. Tem je zaradi lobiranja pri političnih veljakah namenjen največji delež potencialnih virov zaslužka, medtem ko ostali, običajno najnižji sloji, ostanejo praznih rok.

2. V kategorijo potegovanja za rento spada tudi način porazdeljevanja razvojne pomoči, saj ta, ko pride v državne roke, ni enakomerno porazdeljena med vse sloje prebivalstva. (Seligson in Passe-Smith 1993, 355) Tako denimo kmet, ki je v dobrih

odnosih z občinskim veljakom, dobi večji delež razvojne pomoči kot tisti, ki tega nima. Podoben problem je pri državnem subvencioniranju, saj morajo upravičenci nasloviti pisne prošnje. Pri tem že takoj na začetku prihaja do diskriminacije nepismenih (teh je na zelenortskega podeželju v primerjavi z urbanim predelom veliko več) in tistih, ki ne morejo ali znajo lobirati pri odgovornih uradnikih. Na Zelenortske otoke razvojna pomoč prihaja redno in v velikih količinah, predvsem iz evropskih držav, Amerike, Kitajske in Japonske.

Potegovanje za rento je na otokih prisotno tudi pri tem, saj so ZO podvrženi močni centralizaciji, kar se odraža predvsem v distribuciji finančnih sredstev:

Zelenortski otoki so tipičen primer centralizacije razvojne pomoči. Večina razvojne pomoči se tako porablja predvsem za razne projekte na otoku Santiagu, še posebej v prestolnici Praii. Tako se je denimo z mednarodno pomočjo financirala izgradnja obvoznice v Praii, regionalna bolnišnica severne regije Santiaga, velik projekt dobave vode v notranjosti Santiaga. Preostali otoki so v te projekte vključeni le v manjši meri, kar posledično pripelje do dodatne marginalizacije prebivalstva na otokih Maio, Brava in Sao Nicolao, kjer je infrastruktura najmanj razvita. (Žorž, 2008)

3. Potegovanje za rento pogosto spremlja monopolno gospodarstvo, ki je prisotno tudi na ZO. Kljub temu, da se je v zadnjem času kar nekaj podjetij privatiziralo, predvsem na področju telekomunikacij, še vedno nad večino bedi oko države. Ker zakonitosti trga pri monopolu ne delujejo, cene dobrin in storitev rastejo in še intenzivirajo neenakost, lobisti pa si pridobivajo prednost pri služenju denarja. Če sem pred prvim obiskom otokom naivno mislila, da na nekih neznanih otokih Zahodne Afrike hrana že ne more biti pretirano visok strošek, me je že pri prvem nakupovanju hrane račun postavil na realna tla. Cene hrane so zaradi monopolnega gospodarstva in velike odvisnosti od uvoza primerljive s slovenskimi, tudi sadje in zelenjava, ki raste na otokih, nista veliko cenejša kot pri nas. Svoje doda tudi turizem, saj povečano povpraševanje po osnovnih dobrinah in storitvah s strani turistov pogosto povzroči porast cen, ki prizadene socio-ekonomski položaj prebivalstva, njihov dohodek pa ne raste sorazmerno z rastočimi cenami.

V zadnjih štirih letih so cene nekaterih dobrin močno porasle. Tudi tukaj sredi Atlantskega oceana smo občutili vpliv porasta cen dobrin v Evropi, saj večina prehrambenih izdelkov prihaja prav od tam. Tako smo v zadnjem letu doživeli porast cen moka, kruha in testenin ter pred kratkim tudi mleka in mlečnih izdelkov. Zaradi povečanja cen goriva bomo najverjetneje kmalu pričali tudi porastu cen rib, električne energije in tudi plina. Obenem pa v zadnjem letu opažam upad cen nekaterih storitev kot so npr. telekomunikacije. Prav ta sektor se je namreč pred kratkim odprl in presejal monopol, ki je sicer glavni krivec za velike dobičke nekaterih podjetij v državni lasti. Tako na primer že več let doživljamo konstanten porast cen nacionalnih poletov, kar je predvsem posledica močnega monopolnega položaja nacionalne letalske družbe in zavlačevanja privatizacije tega podjetja. Vsekakor je svoj delež k porastu cen nekaterih drugih storitev, kot so npr. storitve v restavracijah in zabavne storitve, podal tudi razvoj turizma.(Žorž,2008)

Vprašanje, ki se verjetno porodi marsikateremu zahodnjaku je, kako preživijo domačini. Odgovor na to pa je jasen: v ruralnih predelih se da preživeti s skromnimi pridelki, ob dobri letini jih celo nekaj prodajo naprej, medtem ko so v urbanih predelih nezaposleni domačini obsojeni na životarjenje in upanje na boljši jutri.

Pojav potegovanja za rento sem bolj podrobno predstavila zato, ker na Zelenortskih otokih predstavlja tako družbeni kot gospodarski razvojni problem, zelo težko pa ga je zajeti tako v BDP kot tudi v HDI. Kot sem napisala že v teoretičnem delu naloge, BDP pri majhnih državah v razvoju izgubi več verodostojnosti kot pri velikih razvitih gospodarstvih. Razlog za to je v tem, da se te države zaradi skromnih naravnih danosti, pomanjkljive diverzifikacije ekonomskih virov ter visoke stopnje izvoza in uvoza, poslužujejo drugih ekonomskih aktivnosti, ki se ne odražajo v lokalni produktivnosti in s tem ne sledijo tradicionalni ekonomski teoriji. Taka aktivnost je tudi potegovanje za rento, katere delež v določeni državi je skoraj nemogoče oceniti. Iz tega lahko sklepam, da BDP torej ni verodostojen prikaz gospodarske razvitosti, predpostavljam pa, da je, glede na to, da potegovanje za rento negativno vpliva na produktivnost prebivalstva, v resnici nižji, kot ga prikazujejo statistike. Tudi Svetovna banka je v kategorizaciji držav v majhne države ugotovila, da je standardni odklon pri realni gospodarski rasti na prebivalca pri majhnih državah za približno 25 % višji kot pri velikih ekonomijah. V

njihovi raziskavi o razvojnih problemih 31 majhnih DVR se je pokazalo, da dohodkovna nestanovitnost narašča z zmanjševanjem velikost države (WB, 2008).

Potegovanje za rento vpliva tudi na nesorazmerje med HDI in BDP, ki je prisotno tudi na ZO, in v grobem pomeni, da je kakovost življenja prenizka glede na stopnjo gospodarske razvitosti. Težko je presoditi, iz katerih razlogov se tehtnica ne uravnovesi, lahko pa predpostavljamo, da je to bodisi zato, ker rentno usmerjeno gospodarstvo povečuje neenakost in s tem posredno znižuje stopnjo HDI ali pa da je zaradi tega pojava korelacija med HDI in BDP, sploh ko govorimo o vplivu izobrazbenega kapitala na BDP, zanemarljiva. V teoretskem delu sem že pojasnjevala, da je to verjetno zato, ker ima v primeru potegovanja za rento izobrazba pozitiven učinek bolj ali manj na individualno, neznačilen pa na skupno raven. Bolj ali manj izobraženi posamezniki izrabljajo slabosti skorumpirane vlade, od česar se seveda bogato okoristijo, ne prispevajo pa k produktivnosti in s tem znižujejo gospodarsko rast, v pogojih neučinkovitega delovanja javnih transferjev pa tudi kakovost življenja celotnega prebivalstva.

3.3.2 Siva ekonomija ali črna luknja v gospodarskem razvoju ZO

Drugi razvojni gospodarski problem, povezan s pomanjkljivo zakonodajo, je zaposlovanje. Karen je v intervjuju dejala, da se številna podjetja raje kot k lokalni delovni sili zatekajo k uporabi tuje, ki prihaja iz drugih zahodnoafriških držav, kot je denimo Senegal, Gvineja Bissau, razlog pa je relativno cenejša delovna sila. Dodaten problem je ta, da migranti iz teh držav velikokrat nimajo legalnega statusa v državi, vendar to zaradi pomanjkanja zakonodaje ne predstavlja nobene ovire za podjetja, ki jih zaposlujejo, saj nenazadnje pomeni še dodatno kopičenje dobička na račun prevelike težnje lokalne vlade h gospodarski rasti. Lokalna delovna sila, ki je sicer maloštevilna, vendar voljna delati, izgublja bitko z uvoženo, kar posledično povečuje obseg nezaposlenosti in še dodatno povečuje emigracijske tokove Zelenortčanov v Evropo, Brazilijo in ZDA. O teh družbenih problemih, ki v največji meri izhajajo iz gospodarstva in enostranske obravnave razvojne problematike bom pisala v naslednjih odstavkih, tokrat še nekoliko več o verodostojnosti BDP kot pokazatelja razvoja.

Področje, ki ga BDP ravno tako ne zajema, je pa na ZO zelo široko, je siva ekonomija. Največ je je na Salu, kar je logična posledica, saj ta otok zaradi rastoče turistične in z njo povezane gradbene dejavnosti ponuja največ priložnosti za »delo na črno«, tudi v drugih panogah je ta pojav zelo pogost. Sama sem med bivanjem redkokdaj dobila račun, bodisi za storitve bodisi za dobrine. Veliko je majhnih prodajaln in pouličnih prodajalcev, kjer je možno kupiti vse, od hrane in zdravil, pa do čevljev in kozmetike. Prodajalci so v večini primerov tujci iz Evrope in Kitajske, med njimi pa se najde tudi kakšen domačin. Med poležavanjem na plaži vas hitro obišče tudi kakšen Senegalec in po vljudnem nagovoru ter nekaj komplimentih se pred vami razprostira vrsta spominkov in »avtohtonih« Zelenortskih izdelkov«. Nekateri znajo biti precej nadležni, njihovo vztrajnost pa prekine šele mimohod policistov, ki lahko povzroči nenaden preobrat; nesojeni trgovec zakoplje vse svoje izdelke v pesek, razgrne brisačo in se čimbolj neopazno vživi v vlogo turista. Ker je takšnih prodajalcev na otoku vsak dan več, so ukrepi policije bolj ali manj neuspešni. To pa ni edini primer sive ekonomije na ZO, Karen je v intervjuju glede sive ekonomije povedala sledeče:

Pred kratkim se je na Salu pojavil nov fenomen – gradbeni delavci, povečini Gvinejci in tudi Zelenortčani iz Santiaga, velika večina izmed njih dela »na črno«: to je poceni delovna sila, katerim gradbena podjetja nudijo tudi bivanje v skupnih »dormitorijih«, obenem pa jim ne nudijo ne primerne opreme za delo, niti rednega delovnega urnika. Ob vsem tem pa seveda mesečno plačilo zdaleč ne dosega zakonsko določenega minimuma, ki danes znaša okrog 136 evrov. Posebna kategorija so turistični vodiči, saj že skoraj vsak novinec na otoku improvizira lokalnega poznavalca kraja in kulture, in pa preostali tujci – tudi Evropejci, ki delajo v drugih panogah (turizem, nepremičnine), ponavadi zaposleni pri tujem podjetju in z delovno pogodbo v Evropi. (Žorž, 2008)

V tem delu sem želela pokazati, kako obsežna in specifična je lahko razvojna problematika posamezne države. Zaobjeti celotno sliko zgolj z enim indikatorjem je nemogoče, kljub temu marsikdo stopnjo BDP vzame za izhodiščni pokazatelj razvoja. BDP nam sicer da nek uvid v strukturo in intenziteto gospodarske dejavnosti; kot smo videli v zgornjih vrsticah, pa pri določenih gospodarskih (siva ekonomija, potegovanje za rento) in družbenih razvojnih problemih kot kazalec razvoja veliko izgubi na svoji verodostojnosti.

3.4 Stopnja HDI na ZO

Gospodarski razvoj tako ali drugače vpliva na družbeno blagostanje oziroma človekov razvoj, kakšen je ta vpliv, pokaže HDI. Če glavna kritika BDP temelji na njegovi enostranskosti in ekonomski determinaciji razvojne politike, potemtakem bi moral biti HDI kot večdimenzionalen pokazatelj človekovega razvoja korak naprej verodostojnosti prikaza razvitosti. V nadaljevanju bom s HDI prikazala stanje človekovega razvoja na ZO, ali se njegova vrednost ujema z dejansko sliko razvoja in zakaj na ZO prihaja do nesorazmerja med BDP in HDI.

Ekonomski scenarij s hitro rastočim BDP-jem običajno pozitivno vpliva na zviševanje kakovosti življenja v državah v razvoju, pod pogojem, da je gospodarska rast sredstvo, s katerim dosežemo cilj – višjo kakovost življenja. V okviru Razvojnega programa Združenih narodov (UNDP, 2007), ki vsako leto razvršča države glede na vrednost indeksa, ZO zavzemajo vrednost 0,736, kar jih uvršča na 102. mesto med 177 državami, za katere so zbrani podatki. Spadajo med države s srednjim HDI, saj vrednost nad 0,8 pomeni visok, pod 0,5 pa nizek HDI. Težko je določiti mejo, ki države po vrednosti HDI uvršča v tretji svet, vsekakor pa je med slednjimi več tistih, ki imajo vrednost HDI pod 0,5. Za ZO velja, da imajo srednje nizek HDI. Po vrednosti HDI so primerljivi z Jamajko in El Salvadorjem, ki prav tako spadata med manjše DVR, skupen pa jim je tudi hitro razvijajoč turizem.

Tabela 3.3: Vrednost HDI na ZO in primerjava z ostalimi državami (2005)

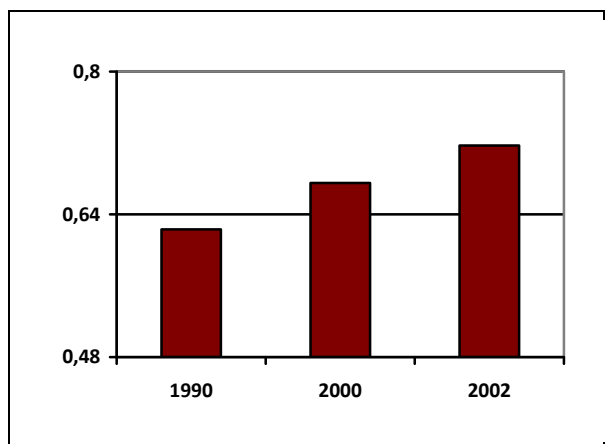
Vrednost HDI	Pričakovana življenska doba (v letih)	Pismenost odraslih(% preb. starega 15 let in več)	Vključenost v primarno, sekundarno in terciarno izobraževanje (%)	BDP na prebivalca (kupna moč v dolarjih)
101. Jamajka (0.736)	90. Filipini (71.0)	85. Oman (81.4)	113. Oman (67.1)	89. Kuba (6,000)
102.ZO (0.736)	91.ZO (71.0)	86. ZO (81.2)	114. ZO (66.4)	90. ZO (5,803)
103.Salvador (0.735)	92. Samoa (70.8)	87. Bocvana (81.2)	115. Lesoto (66.0)	91. Libanon (5,584)

Vir: Human development report, 2007/2008.

Tabela 3.3 prikazuje vrednost spremenljivk HDI na ZO in države, ki imajo podobne vrednosti. Iz nje je razvidno, da je pričakovana življenjska doba 71 let, da je pismenih 81,2 % odraslih, starejših od 15 let in da ima primarno, sekundarno in terciarno stopnjo izobrazbe 66,4 % prebivalcev. Iz vrednosti teh spremenljivk gre sklepati, da sta življenjska doba in pismenost relativno visoki, medtem ko je delež izobraženega prebivalstva v primerjavi s pismenostjo relativno majhen. Medtem ko ima primarno oziroma osnovnošolsko izobrazbo večina Zelenortčanov (80 % otrok ima narejenih šest razredov osnovne šole, kar spada v primarno izobrazbo), je delež tistih s sekundarno in terciarno izobrazbo bistveno manjši (Byll-Cataria 2004, 43). Kljub temu, da so v 90. letih veliko investirali v šolski sistem in tako močno pospešili boj proti nepismenosti in omogočili dostop do izobrazbe vsem prebivalcem, približno 27 % odstotkov učencev osnovno šolo zapusti predčasno, dve tretjini pa jih nadaljuje šolanje v srednjih šolah. Odstotek prebivalcev s srednješolsko izobrazbo je od leta 1980, ko jih je bilo le 2,8 odstotka, zrasel na 54 % v letu 2001. Šolska infrastruktura sekundarno izobraževanje omogoča na štirih licejih ter dveh komercialnih strokovnih šolah. Na otokih ni univerz, saj se v tej fazi razvoja šolstva ubadajo predvsem z dostopnostjo izobrazbe, poleg tega kader s srednješolsko izobrazbo ni zaposljiv in zato v večini primerov emigrira v ZDA ali Zahodno Evropo. Največji problem izobraževanja je kakovost izobrazbe, saj je bilo leta 2004 le 20 % kvalificiranega pedagoškega kadra, ostali so prostovoljci in samouki (UNESCO, 2007). Kot omenjeno, dostopnost osnovnega izobraževanja ni več ovira, veliko več truda bo potrebnega za izboljšanje kakovosti poučevanja in večjo participacijo v srednjih šolah in poklicnih izobraževanjih.

Če pogledamo gibanje HDI skozi časovno komponento, neodvisno od BDP, so rezultati zelo obetavni, saj je bilo v obdobju od 1990 do 2002 poleg dinamične ekonomije veliko investicij tudi na področju javnega zdravstva in šolstva. Tako je HDI v 13 letih zrasel, in sicer s 0,587 v letu 1990 na 0,670 leta 2002, v tem obdobju pa ni zaznati večjih nihanj. Rast HDI se je odražala predvsem kot daljša življenjska doba, v demokratizaciji dostopa do znanja in vsesplošnem izboljšanju življenjskega standarda in dohodka. V analiziranem obdobju je bilo zaznati manjša nihanja v evoluciji HDI, vendar ta niso bistveno pokvarila kontinuitete rasti, ki je bila najbolj strma v obdobju 1990 do 2000, kasneje pa se je nekoliko upočasnila in danes zaostaja za stopnjo BDP-ja (Byll-Cataria 2004, 53). Spodnja slika prikazuje gibanje HDI v obdobju od 1990 do 2005

Slika 3.5: Gibanje HDI v obdobju od 1990 do 2005

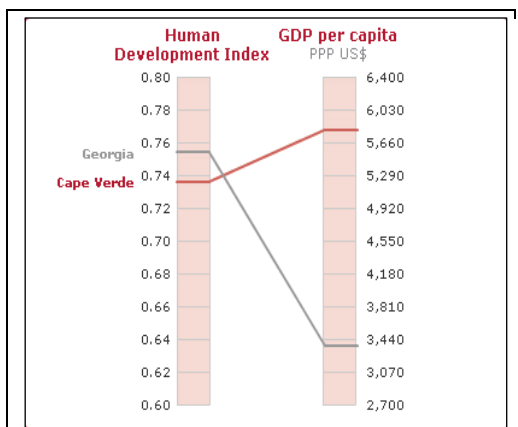

Vir: UNDP, 2008.

3.5 Razlogi za neskladje med HDI in BDP na Zelenortskih otokih

Nedvomno sta se standard in kakovost življenja v 20 letih na ZO izboljšala, vendar je treba vedeti, da so bile razmere takoj po osamosvojitvi nevzdržne, saj je bil državni aparat še večinoma neučinkovit, prebivalstvo pa je zaradi dolgih suš utrpelo dolga obdobja lakote in posledično tudi velik demografski primanjkljaj. Dokaj konstantna rast HDI daje občutek, da je država na dobri poti do človeške in ekonomske blaginje in ko sem po drugem daljšem bivanju (6 mesecev) prišla domov in iz radovednosti preverila razvojne indikatorje, me je visoka uvrstitev po vrednosti HDI nemalo presenetila. Ker sem imela slabe izkušnje tako z javnim zdravstvom, trikratnim ropom v enem tednu kot tudi pogostimi prizori revščine, sem hitro podvomila v verodostojnost indikatorja. Ker sem, sicer za veliko krajši čas (2 meseca), obiskala tudi Jamajko, ki ima HDI na enaki stopnji, glede na opazovane razmere in kakovost življenja tokrat upravičeno, lahko rečem, da kljub temu, da se verjetno v mojih opažanjih težko znebim zahodnjaškega etnocentrizma in vrednotnega sistema, kakovost življenja na ZO ni takšna, kot jo prikazuje HDI. Zakaj ne, deloma pojasnjuje tudi nesorazmerje med HDI in BDP, ki je prikazano v spodnji sliki. Slika nazorno prikaže tudi, da razvrščanje po BDP ni vedno edino pravilno in verodostojno.

Slika 3.6: Primerjava uvrščenosti po kazalcih HDI in BDP na prebivalca na ZO

Vir: UNDP 2007/2008. Dostopno prek:
http://hdrstats.undp.org/countries/country_fact_sheets/cty_fs_CPV.html (15. 6. 2008).

ZO so po BDP uvrščeni 12 mest višje kot po HDI. To v splošnem pomeni, da so bolj bogati kot razviti in da bi v primeru, da kot razvojni kriterij vzamemo tudi človekov in ne zgolj gospodarski razvoj, pristale na nižjem mestu. Razloga za to sta dva:

1. Neučinkovitost transferjev pri prenosu sredstev, ki jih prinaša gospodarska rast, v javno infrastrukturo. ZO so tipičen primer takšnih razvojnih »spodrseljajev«:

Zdravstvo je eden najbolj perečih problemov na Zelenortskih otokih. Poleg tega, da je pravih, ustrezno opremljenih javnih bolnišnic premalo (trenutno samo dve – v Praii in v Mindelu), je tudi kvalificiranost zdravnikov največkrat zelo slaba, oprema pa pomanjkljiva. Večina otokov ima zgolj ambulante oziroma zdravstvene enote, ki pa nimajo ne stalnih zdravnikov ne primerne opreme za večje posege.

Ob vsem tem ostaja brezplačna javna zdravstvena oskrba za številne domačine nedosegljiva, saj številni niso redno zaposleni, le redna zaposlitev (posameznika ali neposrednih družinskih članov) pa prinaša možnost socialnega zavarovanja. Podobno velja za zdravila – brez zavarovanja so zdravila dostopna le proti plačilu. (Žorž, 2008)

Sama sem med drugim bivanjem na Salu spoznala Eneido, ki je delala v prodajalni z deskarsko opremo. Dekle je bilo staro 24 let, kot večina, običajno še mlajših Zelenortčank, z majhnim otrokom, čigar oče je bil Zahodnjak. Eneida prihaja iz sorazmerno dobro situirane družine, njena mati je bila ravnateljica liceja v Mindelu, poleg tega je skrbela tudi za njenega otroka. Ravno takrat je zbolela za hudo črevesno boleznijo, kot posledico neustrezne prehrane in stresa. K zdravniku je hodila v Murdeiro, nekaj kilometrov oddaljen turistični kompleks, namenjen premožnejšim turistom. Ker je bila to zasebna ambulanta (na Salu ni bilo ustrezno kvalificiranega zdravnika v javni ambulanti), je že začetni pregled stal 100 evrov. Eneida je pri italijanskemu delodajalcu za celodnevno delo, tudi ob vikendih, zaslužila 300 evrov mesečno, kar je za Zelenortske razmere veliko, vendar glede na stroške, ki jih je predstavljalo zdravljenje, premalo. Ker je bila zaposlena na črno in se je seveda bala za službo, je večkrat podlegla izkoriščevalskemu režimu delodajalca, ki ji kljub resnim zdravstvenim težavam ni hotel dodeliti dopusta, da bi lahko odpotovala na otok Sao Vicente, v mesto Mindelo k zdravniku, ki je tudi zasebnik, vendar so njegove storitve bistveno cenejše. Naj omenim, da potovanje z enega otoka na drugega še zdaleč ni preprosto, saj so povezave zelo slabe in neredne, tako da lahko z otoka, oddaljenega 60 km, potuješ tudi 14 dni (ladja se vmes namreč ustavi na bližnjem otoku in vmes spremeni smer), letalske karte pa so še za domačine veliko predrage. Eneida je sicer s finančno pomočjo staršev ozdravela, vendar je to le ena izmed zgodb, ki bi se lahko zaradi neustreznega javnega zdravstva nesrečno končale.

2. Drugi družbeni problem, ki v praksi kaže na nesorazmerje med BDP in HDI, je kakovost izobrazbe. Velja sicer, da je pismenost zelo visoka, še vedno je več pismenih moških, čeprav se razlike med spoloma zmanjšujejo (Byll-Catarina 2004, 49). Osnovno izobraževanje je brezplačno in obvezno za vse otroke od 6. do 14. leta. Načeloma je ta stopnja izobraževanja tudi vsesplošno dostopna, vendar pa nekatere družine svoje otroke raje vključijo v domača opravila, kot pa da bi jih poslali v šolo. Posledično je predvsem v ruralnih področjih stopnja pismenosti nižja. Navkljub vsemu pa v družbi vlada vsesplošno prepričanje, da je izobraževanje pomembno, zato skoraj 100 odstotkov otrok med 6. in 14. letom obiskuje osnovno šolanje. Problem torej ni v dostopnosti, pač pa kakovosti šolanja:

Moram poudariti, da je kakovost izobraževanja slaba. Glavni vzroki za to so nekvalificiranost in pomanjkanje pedagoškega kadra ter slaba infrastruktura in pomanjkanje sredstev za omogočanje brezplačnega šolanja (učbeniki, praktični materiali ipd.). Situacija z nadaljnjim šolanjem je v primerjavi z osnovnim nekoliko slabša. Obisk »liceja« je nižji, saj se številni otroci s 15-im, 16-im letom že poskušajo zaposliti, da bi finančno pomagali družini, nekatere najstnice zapustijo šolanje zaradi nosečnosti, številne družine pa sekundarnega šolanja svojih otrok preprosto ne zmorejo financirati, saj je to povezano z večjimi stroški (nakup učbenikov, prevoz v šolo ipd.). Visokošolsko oziroma univerzitetno šolanje je že zelo močno pogojeno s finančnim položajem staršev. Visoko šolanje na São Vicenteju, v Praii ali pa tujini, je namreč povezano z velikimi stroški, ki jih zmorejo le redke družine in še to ponavadi samo za enega izmed svojih otrok. Inteligenčni potencial tako velikokrat ostane neizkoriščen, kar vsekakor pripomore pri stagnaciji oziroma le počasnem napredku zelenortske družbe. Določen delež izpada iz srednješolskega šolanja pa je tudi povezan z zgodnjim starševstvom. (Žorž, 2008)

Karenine izjave torej potrjuje že zbrane podatke, vse to pa govori v prid enemu dejstvu; da država svoje resurse ne razporeja dovolj učinkovito in v dobro vseh slojev prebivalstva. Glavna pomanjkljivost zelenortske vladne strategije je ta, da so močno centralizirane in osredotočene predvsem na otok Santiago in prestolnico. Preostali otoki so dobesedno pozabljeni in prebivalstvo prepuščeno samo sebi. Čeprav ne gre trditi, da so strategije na lokalni ravni popolnoma neučinkovite, pa pogled na kakovost in standard življenja domačinov pokaže, da na nacionalni ravni še zdaleč ne dosegajo zadostnih rezultatov. Vlaganje v šolsko in zdravstveno infrastrukturo je namreč prvi korak do socialne države, ki svojim državljanom s tem povečuje možnost izbire in udejstvovanje v svobodnem okolju.

3.6 Posledice nesorazmerja med HDI in BDP

3.6.1 Problem nezaposlenosti na ZO

Rezultat neučinkovite porabe sredstev z naslova gospodarske rasti in posledično tudi prepada med HDI in BDP, sta za prikaz (ne)razvitosti ZO pomembna družbena in gospodarska problema – nezaposlenosti in z njo povezana migracije otoškega prebivalstva v inozemstvo. Največ nezaposlenega prebivalstva na ZO izhaja iz ruralnih predelov, kar je glede na to, da jih kar 70 odstotkov živi na podeželju, razumljiva posledica. Kljub temu, da je nezaposleno prebivalstvo v večini primerov pismeno, pa z migracijo v mesto ni dovolj kvalificirano, da bi bilo zaposljivo. Če pa že najdejo zaposlitev, za delo dobivajo mizerna plačila (minimalna garantirana mesečna plača na Zelenortskih otokih je 15000 ECV, kar je okoli 136 evrov). Tolikšna plača sicer na nekaterih otokih zagotavlja preživetje, na drugih pa ne zagotovi niti kritja mesečnih stroškov najemnine. Ker je v urbanih delih (Praia, Mindelo, Espargos, Santa Maria) glavni vir zaposlovanja storitvena dejavnost, zadnja leta predvsem v turizmu delodajalci raje zaposlujejo cenejšo delovno silo iz bližjih afriških držav, medtem ko zahtevnejša dela opravljajo priseljeni zahodnjaki. Ker sem tudi jaz pol leta delala v turizmu, kot inštruktorica kite surfinga, sem veliko strank dobila tudi prek hotelov, v katerih so pred dvema letoma v večini delali zahodnjaki – Italijani, Nemci, Irci in Angleži. Njihove plače so se gibale okoli 1000 evrov in štiridesetletna Nemka, ki je delala kot vodička, mi je povedala, da je za takšno vsoto lahko lobirala tudi zaradi barve polti, njen delodajalec je namreč tudi Nemeč. Drugo plat zgodbe mi je predstavila 26-letna Italijanka Vanja, ki je tudi delala pri sonarodnjaku, vendar za borih 300 evrov mesečno, s čimer si je komaj pokrila stroške bivanja in hrane. Sama sem v povprečju zaslužila 1500 evrov mesečno, vendar sem bila »samozaposlena«, kar izključuje proste dneve (te je bilo treba izkoristiti za novačenje novih tečajnikov) in nenehno ubadanje z ukradeno opremo ter ostalimi nevšečnostmi, ki izhajajo iz bojazni domačinov in konkurenčnih šol pred novimi prišleki. Po Kareninih besedah se na srečo na področju zaposlovanja v turizmu otoki v nekakšnem obdobju tranzicije:

Če so na primer še pred 4 leti turistične vodiče, receptorje in transferiste v veliki meri predstavljali tujci, se na teh kot tudi na vodilnih mestih v turizmu danes

pojavljajo tudi številni domačini. Gre za kvaliteten prenos znanja s tujcev na domačine, ki so tako danes sposobni zasedati skoraj vsa mesta v turističnem sektorju. Vidni so veliki napredki tudi pri znanju jezikov, saj poleg uradnega portugalskega jezika in vsesplošno govorečega italijanskega jezika (kot posledica velikega števila italijanskih turistov na otoku), danes angleški jezik v hotelih praktično nikomur ni več tuj. Predvsem gre to na zaslugo samih hotelirjev, ki so svojemu osebju pripravljali intenzivne tečaje angleškega in tudi nemškega jezika. Vendar pa ta proces še ni zaključen, saj navkljub vsemu državi še vedno primanjkuje strokovnega kadra, po možnosti izobraženega doma, ki bi mu bil cilj izboljšati kakovost turističnih storitev in ki bi uspel premostiti trenutno stagnacijo v kakovosti. (Žorž, 2008)

3.6.2 Odvisnost od imigrantskega denarja kot vir družbenih in gospodarskih problemov

Kljub temu pa problem nezaposlenosti še vedno ni rešen, saj, kot rečeno, večina domačinov z otokov, kjer ni turistične dejavnosti, životari ali pa je povsem odvisna od denarnih pošilk sorodnikov iz tujine. Ti ljudje poleg tega, da ni zaposlitvenih možnosti, nimajo niti želje po zaposlitvi. Redni pritoki denarja jih namreč delajo pasivne in neproduktivne, obenem pa imajo dolgoročne posledice na družbeni in gospodarski razvoj. Vec kot 60 % Zelenortčanov živi izven domovine, kar pomeni, da so Zelenortski otoki pravi »emigrantski narod«. Gre obenem za »beg možganov«, saj dober delež prebivalstva emigrira zaradi študija, vendar se navadno ne odloča za vrnitev v domovino. Večje povratne intelektualne investicije z njihove strani torej načeloma ni pričakovati, saj kar polovica visokokvalificiranega kadra emigirira, v največji meri so to medicinske sestre in zdravniki. Posledično to vpliva tudi na nivo izobraževalnega in zdravstvenega sistema, ki na Zelenortskih otokih sicer prednjačita pred sistemi v ostalih Zahodnoafriških državah, vendar pa vsekakor ne uspeta izkoristiti vseh družbenih potencialov.

Emigracija obenem povratno vpliva tudi na brezposelnost. Delež BDP, ki ga predstavljajo prihodki s strani emigrantov, namreč iz leta v leto raste in se giblje okrog 20 odstotkov (MacFarlan 2005, 13). Številne družine vsak mesec pričakujejo delež denarja od sorodnikov, ki živijo in delajo v tujini, ta stalni prihodek pa lahko demotivira delovno aktivne člane družine, da bi se zaposlili. Otoki z največjim deležem emigrantov

(Fogo, Brava, Maio) imajo tako tudi največje deleže brezposelnosti. Ko sem obiskala otoka Fogo in Brava, bilo je ravno v času, ko je na teh otokih letovalo največ migrantov, večinoma iz ZDA, sem skoraj za vsakim vogalom slišala angleški jezik in med klepetanjem z domačini so bile redke izjeme, ki niso imele sorodnikov v ZDA. Zanimivo je, da se v tujino ponavadi ne selijo najbolj revni, temveč predvsem pripadniki srednjega sloja, ki imajo že določeno stopnjo izobrazbe. Sama sklepam, da gre pri tem za verižno reakcijo, ki se začne pri sorodnikih, ki so že emigrirali v tujino. Ti namreč domov pošiljajo denar, ki služi tudi za izobrazbo preostalih članov družine. Ko slednji dokončajo šolanje, se ponavadi odločijo, da emigrirajo, saj so v tujini glede na njihovo stopnjo izobrazbe bolje plačani kot doma.

Emigrantska pomoč ima dve slabosti, prvo z vidika prejemnikov in drugo z vidika donatorjev, v vsakem primeru pa vpliva na neskladje med HDI in BDP. Če gre verjeti podatkom, je obseg zasebne denarne pomoči trikrat večji, kot je količina trgovskega izvoza in 2,5-krat večji od prihodkov z naslova turistične dejavnosti (Bourdet 2002, 8). To pomeni, da ta vrsta dohodkov igra pomembno vlogo v ZO ekonomiji, poleg tega pa ima velik vpliv tudi na distribucijo dohodkov, obseg revščine in migracije iz ruralnih v urbane predele. Problem distribucije dohodka, ki se, kot sem že omenila, kaže tudi v neskladju med BDP in HDI je ta, da denarno nadomestilo dobivajo isti prejemniki, ki ponavadi ne izhajajo iz najrevnejših slojev prebivalstva. Razlog je v tem, da trend emigracij ostaja znotraj družin, ki si pot v tujino lahko privoščijo in nadaljujejo tradicijo dela v tujini. Tisti, ki pa premorejo toliko premoženja, da si to pot lahko privoščijo, imajo težave s pridobivanjem vize, saj so pogoji za pridobitev zelo strogi in že v začetku naravnani proti potencialnim emigrantom iz revnejših dežel, ki nameravajo ostati v deželi gostiteljici. Dodaten vzrok za to, da pomoč ne pride do najbolj revnih, pa je v logistiki; denarna nakazila najpogosteje prihajajo preko bančnih računov, ki ji najrevnejši nimajo, poleg tega pa zaradi stroškov transporta pogosto niti ne morejo do bank, da bi lahko dvignili sredstva. Sliši se banalno, vendar glede na slabe medotoške povezave povsem verjetno.

Poleg neenakomerne porazdelitve dohodka, ki je posledično vpliva na človekov razvoj, torej HDI, emigrantska pomoč vpliva tudi na stopnjo BDP. V teoriji je zasebna denarna pomoč razdeljena v dve kategoriji; prva so pošiljke iz lastnih interesov, ki so predvsem špekulativne narave, druga kategorija pa je osvobodena zasebnih interesov in je osnovana predvsem na altruistični bazi (Reinhart et al. 2003, 16). Glede na to, da

emigrantski denar predstavlja velik del finančne pomoči Zelenortčanom, bi bilo pričakovati, da bo pozitivno vplival tudi na BDP, sploh, če gre za emigrantske depozite in varčevanje z namenom investiranja. Vendar se je izkazalo, da emigrantska pomoč dolgoročno gledano negativno vpliva na BDP, saj je obdobju 1996 do 2004 nižjo letno gospodarsko rast mogoče razložiti tudi s tem, da so bili pritoki emigrantske pomoči pretežno altruistične narave, kar pomeni, da njihov namen ni prispevati h gospodarskemu razvoju in investiranju, pač pa golemu preživetju (MacFarlan 2005, 11). Večje količine altruistične denarne pomoči posledično pomenijo, da prejemniki manj prispevajo k produktivnosti, saj so zaradi »denarja z neba« demotivirani, nimajo želje po zaposlitvi, kar še povečuje odvisnost in posredno vpliva na še manjšo količino sredstev, namenjenih v izgradnjo zdravstvene in šolske infrastrukture. Poleg tega doma šolan, visokokvalificiran kader, ki bi lahko prispeval k rasti BDP, »izkoristi javno šolstvo«, vendar zaradi migracije prekine vzajemnost gospodarskega in družbenega kapitala znotraj države, ki sta zajeta v BDP in HDI. Ker se pošiljatelji tovrstne altruistične pošiljke denarja pošiljajo glede na gospodarsko razvitost ZO oziroma stopnjo GDP v državi (višja je, manj pomoči pošljejo) in glede na to, da ta raste, bo vedno več denarja prihajalo iz zasebnih interesov, predvsem migrantov iz ZDA, kar pomeni, da bo tudi investiranja v infrastrukturo vedno več, čeprav pa bo to najverjetneje fokusirano na naložbeno privlačne lokacije, to pa zopet pomeni koncentracijo kapitala na otroke, ki so zaradi turizma že tako prednjačijo v razvitosti (Sal, Santiago, Sao Vicente).

Celotno gledano, se mi zdi, da se je na Salu standard življenja v zadnjih letih povečal. Predvsem se je na tem otoku izoblikoval širok srednji razred, ki dela, ima tudi avto, ima v lasti in uporablja mobilni telefon, internet, DVD, otroci se šolajo. Posledično je tudi stopnja emigracije na tem otoku nizka.

Prebivalstvo na revnejših otokih (Santo Antão, Maio, Brava, São Nicolau) se zdi, da stagnira. Ni razvoja, ni izboljšanja infrastruktur, ni kriminala. Denar prihaja redno iz tujine, kar je vzrok za obširno pasivnost in visoko stopnjo brezposelnosti. Populacija se ukvarja s kmetijstvom in ribolovom, kar jim zagotavlja minimalne potrebe za vsakodnevno preživetje.

Santiago in tudi São Vicente sta priča močni urbanizaciji in širitvi mest Praia in Mindel, predvsem na račun »favelizacije«. Tukaj, navkljub številnim investicijam v infrastrukturo, predvsem zaradi velikega demografskega porasta,

kakovost življenja pada. Vse to spremlja tudi povečanje kriminala. Obenem se na teh dveh otokih pojavljajo izredno bogati posamezniki, ki so dokaz velikega socialnega prepada, ki se odpira v tej družbi. (Žorž,2008)

Moram poudariti, da sem kljub črnogledim scenarijem glede pasivnosti prebivalstva in odvisnosti od emigrantskega denarja na otokih, ki so ugodni za kmetovanje (Sao Antao, Fogo, Brava) opazila precej podjetnosti. Tako sem na otoku Fogo naletela na pravo malo podjetje, tako imenovane kooperativo ali po naše zadrugo, kjer domačini s skupnimi močmi predelujejo grozdje v vino, drugo sadje pa v marmelade, dobiček od prodaje pa si demokratično delijo med sabo. Tovrstni, samoiniciativni premiki v pravo smer samo nakazujejo, da se da s pravimi razvojnimi strategijami tudi brez večjih denarnih vložkov narediti veliko za boljšo kakovost življenja prebivalstva.

Četudi se določen del posledic in vzrokov migracij vpliva na HDI in BDP, pa lahko glede na mojo Zelenortske izkušnje rečem, da emigrantski tokovi največkrat niso razložljivi z ekonomskimi in demografskimi faktorji, temveč gre za neko družbeno ukoreninjeno predstavo o delu v tujini in ponovni vrnitvi v domovini z boljšo prihodnostjo v žepu. Številni uspešni povratniki v domovino pa predstave o delu in zaslužku v tujini le še podkrepijo.

3.7 Indeks revščine na ZO

Ko govorimo o razvojnih problemih, njihovem izvoru in prikazu, se težko izognemo pojavu revščine, saj je ta največkrat zelo jasen dokaz, da določen sistem ne deluje v dobrobit celotnega prebivalstva. Če sem v prejšnjih odstavkih prikazala, da BDP ni dovolj verodostojen kazalec razvitosti ZO in da tudi HDI kot alternativa ne zavzame nekaterih bistvenih problemov človekovega razvoja, bom v nadaljevanju predstavila nekatere indekse, ki so sicer manj »znani«, pa kljub temu v svoj obseg merjenja zajamejo specifično razvojnih problemov na ZO.

Če kot razvojni problem izpostavimo neenakomerno distribucijo dohodka, bi bilo potrebno za ZO izračunati Ginijev koeficient, vendar žal zaenkrat še ni podatka o vrednosti tega koeficienta. Glede na to, da je obseg revščine vsekakor dober pokazatelj

razvitosti družbe, bom za prikaz revščine vzela Indeks revščine, ki nekoliko ožje kot HDI razvršča države po stopnji revščine.

3.7.1 Vrednost Indeksa revščine na ZO

Ker so ZO država v razvoju, se stopnja deprivacije meri z indeksom, ta pa zavzema vrednost od 1 do 100 in je izražen v odstotkih, nižji odstotek pomeni nižjo stopnjo deprivacije. Vrednost Indeksa revščine na ZO je po podatkih OZN 15,8 in državo uvršča na 38. mesto med 108 državami v razvoju, za katere je bil indeks izračunan. Uvrstitev med prvo polovico po Indeksu revščine pomeni, da ima država v primerjavi s Podсахarsko Afriko nizko stopnjo deprivacije in bi jo po tem kriteriju lahko postavili ob bok Severnoafriškim državam.

Tabela 3.4: Indeks revščine na ZO in primerjava z drugimi državami

Indeks revščine	Verjetnost nepreživetja do 40. leta starosti(%)	Stopnja nepismenosti odraslih (% prebivalstva strega 15 let in več)	Prebivalstvo brez dostopa do pitne vode (%)	Otroci nezadostno telesno teža (% starih 0-5 let)
70. Sao Tome in Principe (15.8)	90. Alžirija (7.7)	53. Bocvana (18.8)	57. Šri Lanka (21)	67. Sveta Lucija (14)
71. ZO (15.8)	91. ZO (7.5)	54. ZO (18.8)	58. ZO (20)	68. ZO (14)
72. Filipini (15.3)	92. Egipt (7.5)	55. Oman (18.6)	59. Maroko (19)	69. Bocvana (13)

Vir: Human development report, 2007/2008.

Tabela 3.4 prikazuje vrednosti indikatorjev človeške revščine na ZO. Če upoštevamo, da gre za državo v razvoju, vrednosti niso zaskrbljujoče, pri spremenljivki **Dostopnost do pitne vode** pa je treba omeniti, da 20 % prebivalcev sicer ima dostop, vendar pa v svojih bivališčih nimajo napeljanega vodovodnega omrežja (delež takih je le 32 %). Zato so pogosto pojav javni zbiralniki vode, kjer prebivalci vsako jutro ob določeni uri čakajo na pitno vodo. Med jutranjim sprehodom skozi Santa Mario na Salu je bilo ob 8:30 pri javnem zbiralniku opaziti pisano množico domačinov, ki so s kantami in samokolnicami čakali na svoj dnevni »odmerek« vode. Na Santo Antãu prebivalstvo

povečini zajema vodo v naravnih izvirih, podobno je na Bravi in v notranjosti Santiago. Sal, Boavista in tudi São Vicente pa so skoraj v celoti odvisni od desalinizacijskih enot in razvoza pitne vode od hiše do hiše ali do razdeljevalnih centrov v vsaki vasi. Prav tu se z vodo oskrbujejo tudi najbolj revni, ki po vodo prihajajo tudi od daleč in morajo par kilometrov tovoriti nekaj deset litrov vode, plačujejo jo približno 1 cent na liter. Ta cena naj bi bila državno regulirana, saj jo postavljajo v razsoljevalnici vode, ki je v državni lasti. Žal to ni tako, saj je veriga razdeljevanja in prevažanja vode v zasebnih rokah, kar pomeni, da se prevozniki in lastniki razdeljevalnic mastno okoriščajo, sprejemajo podkupnino in nenehno spreminjajo ceno, kakor jih je volja. Olje na ogenj prilijejo še resort hoteli (predvsem na Salu), ki zaradi visoke porabe vnaprej zakupijo večje količine vode, ker si seveda ne morejo privoščiti, da jo zmanjka. Ker je računanje na vodo iz vodovoda na Salu podobno igranju loterije, mora biti v dodatnih cisternah dovolj vode vsaj za en teden. Temu primerno so pripravljene prevoznikom in razdeljevalcem odšteti tudi po trikrat več, kar seveda zvišuje ceno in lahko občutijo tudi domačini, ko nekega dne cena vode poskoči z enega na pet centov, to pa za najrevnejše pomeni ogromno denarja. Ko sem delala na Salu in Boa Visti, je vodovod deloval povprečno tri dni na teden. Junija in julija, ko je vročina najbolj neznosna, smo bili brez vode tudi po 10 dni. V tistem tednu je cena vode v trgovini poskočila za 100 %, v javnih razdeljevalnicah pa je bila cena 10 centov na liter. Ravno v tistem času me je pot zanesla v enega izmed *all inclusive* hotelskih kompleksov po rezervacijo letalskih kart. Prizor je bil dih jemajoč; bujno tropsko rastlinje se je bohotilo pod avtomatskimi zalivalci vode, ob bazenu se je sončilo nekaj belih turistov in na notranjem dvorišču so iz veličastne fontane tekli potoki prozorne tekočine. Popolnoma drug svet, moji občutki pa so bili verjetno podobni tistim, ko človek po dolgih tednih hoje po puščavi ugleda oazo. Ta slika dovolj nazorno oriše, kako lahko kapital ni zadostno merilo razvitosti in da gospodarska rast lahko služi le določenemu sloju prebivalstva, medtem ko se prepad med revnimi in bogatimi samo povečuje.

3.7.2 Revščina in razslojevanje kot posledica ekonomske determinacije razvojne problematike

Kljub temu, da indeks revščine nakazuje na sorazmerno nizko stopnjo deprivacije, se delež najbolj revnih povečuje. V raziskavi o stroških in življenjskih pogojih, ki so jo leta 2002 izvedli Združeni narodi, je bilo od 36,7 % revnih prebivalcev, 19,7 % zelo

revnih. Za primerjavo; v letu 1993 je bilo 30 % revnih in 14 % zelo revnih. Poleg tega je danes delež absolutno revnih prevladal delež relativno revnih, nasprotno kot v začetku 90. let, število zelo revnih narašča nad številom revnih. Po letu 2002 se je število zelo revnih še povečalo; 24 % celotne populacije je zelo revne in 40 % revne (Byll-Cataria 2004, 42). Razlog za to je večji obseg potrošnje, ki je posledica globalizacije, čedalje bolj trdovratna neenakost, čemur sledi neenakomerna distribucija dohodka. Kljub temu, da so se stvari iz zelo nevzdržnih razmere v desetih letih obrnile na bolje in je vlaganje v javno zdravstvo pripomoglo k nižji stopnji umrljivosti, še vedno premalo sadov gospodarske rasti žanjejo najbolj revni sloji; kot pravi poročilo OZN pa poglobliten problem ni umrljivost zaradi slabega zdravstvenega stanja, pač pa nezaposlenost oziroma bolje rečeno nezaposljivost prebivalstva ter revščina v urbanih predelih, predvsem zaradi čedalje obsežnejše migracije s podeželja v mesta:

Sama osebno lahko rečem, da revščina na Zelenortskih otokih prednjači v urbanih in ne v ruralnih predelih. V ruralnih predelih se lokalno prebivalstvo sicer večkrat bojuje s pomanjkanjem vode, vendar pa se zdi, da navkljub občasnim slabim letinam, revno ruralno prebivalstvo živi bolje kot revno urbano prebivalstvo. Večino revnega urbanega prebivalstva sestavlja prav nekdanje revno ruralno prebivalstvo, ki se je preselilo v mesta in kjer se je njihov socialni položaj le še poslabšal. V prvi vrsti se morajo namreč soočiti z dejstvom, da so slabo izobraženi in zato hitro padejo v statistike brezposelnosti. V mestih si ponavadi izborijo košček »nikogaršnje zemlje« in si dom izgradijo iz odpadnega materiala, ki ga naberejo v bližini mesta. Posledično smo tako v večjih mestih (Praia, Mindelo) že priča hitri »favelizaciji« predmestij, tukajšnje prebivalstvo pa je slabo izobraženo, nezaposleno in tako visoko dojemljivo za kriminal. Kraja električne energije, preprodaja mamil in lahkega orožja, strelski obračuni in drug kriminal v predmestjih Praie nikakor niso več le domišljija. (Žorž, 2008)

Indeks revščine kot indikator razvoja sicer prikaže stopnjo deprivacije, ki je na ZO sorazmerno nizka, postavlja se torej vprašanje, kaj torej pomeni biti reven na ZO. Problem revščine se ne izraža v obliki ekstremnih pogojev za življenje ali dostopa do dostojnega bivališča ter elektrike in vode, pač pa predvsem kot pomanjkanje možnosti za ekonomsko udejstvovanje. Za Zelenortčana udobje pomeni elektrika, kuhanje na plin; mešanje ras in zahodna kultura pa sta ustvarili tudi potrebo po telefonu in

televiziji. Po podatkih OZN (Byll-Cataria 2004, 45) iz leta 2003 ima namreč dostojno bivališče 68 % prebivalstva, elektriko 58,5 %, pitno vodo pa 83 %. Poleg dostopa do pitne vode so tudi v kategoriji elektrike, telefona in sanitarij velike razlike med zelo revnimi in bogatimi.

3.8 Indikatorja Kakovost življenja in Standard življenja kot alternativa HDI

Kljub temu, da je zaznati izboljšavo tako v HPI-1 kot tudi HDI, sta redukcija revščine in človekov razvoj še vedno zelo občutljivo področje. Glede na to, da je bil koncept človekovega razvoja razvit zato, da prikaže, kako višji dohodek ni nujen pogoj za izboljšave na področju kakovosti življenja, kot sta izobrazba in zdravstvo, ki rezultirata v HDI, sem v literaturi našla celo pojem »Zelenortski paradoks«, ki ZO navaja kot šolski primer, kako lahko gospodarska rast ni nujen pogoj za človekov razvoj (Byll-Cataria 2004, 16). Indeks revščine kaže razmeroma optimistično razvojno sliko ZO, vendar jih umesti v primerjavo DVR, zaradi česar zasedejo višje mesto, kot pa denimo na lestvici HDI, kjer se primerjajo tudi z razvitimi zahodnimi državami. Kljub temu, da HDI prikaže stopnjo razvitosti veliko širše kot BDP, je razumljivo, da ne more zajeti razvojne problematike ZO v celoti, žal pa izpusti nekatere najbolj pereče in trdovratne gospodarske, pa tudi družbene probleme. Zato bom za prikaz bolj celovite slike razvitosti ZO, predvsem človekove, uporabila še tri, že v teoretičnem delu omenjene indikatorje, ki merijo kakovost in standard življenja (QL in SL) ter stopnjo človekovega zadovoljstva (HPI).

Glavna kritika HDI, ki sem jo navedla v teoretskem delu je, da vsebuje indikatorje, ki so si že v osnovi različni, torej v isti »koš« vrže »zmožnosti« in »delovanje«, ki pa se konceptualno močno razlikujeta. SL in QL ta dva pojma človekovega razvoja bolj natančno razdelata, saj je njun merski obseg bolj omejen, vendar temu primerno bolj ekzakten. Tako SL pokaže vložek države, s katerim je posamezniku omogočeno, da doseže določene cilje. Delež BDP, vloženega v javno zdravstvo in izobrazbo sta glavni komponenti, ki pokažeta standard izobrazbe in zdravstva, skupaj z materialnim blagostanjem kot tretjim indikator pa pokažejo življenjski standard v določeni državi. Vrednost indikatorja SL za ZO je 0,599, glede na to, da vrednosti bližje nič pomenijo

višji standard, imajo ZO standard izobrazbe, zdravstva in materialnega blagostanja primerljiv z ostalimi državami podsaharske Afrike in da se po tem indikatorju ne morajo kosati s Severno Afriko, kot bi bilo denimo sklepati po HDI.

Indikator QL, ki meri bolj kvalitativne vidike razvoja, pokaže kakovost izobrazbe, zdravja in okolje v določeni državi, nanaša pa se na »delovanje« posameznika oziroma produktivnost, s katero posameznik pokaže, kako lahko v okviru svojih zmožnosti doseže cilj. Vrednost tega indikatorja na ZO je 0.25 in je nad afriškim povprečjem, kar pomeni, da se lahko kosajo z državami Severne Afrike. Zanimivo pa je, da je Berengerjeva v svoji raziskavi, kjer je primerjala razvrstitev afriških držav po posameznih indikatorjih (BDP, HDI, QL in SL) ugotovila, da so ZO med državami, pri katerih so največje razlike med HDI in QL. To prikazuje tudi spodnja tabela:

Tabela 3.5: Afriške države, ki so po QL uvrščene nižje kot po HDI

država	razlika med HDI in QL
Zambija	-32
Džibuti	-29
Namibija	-29
Gana	-28
Benin	-27
Zelenortski otoki	-22

Vir: Izračun Berengerjeve na podlagi podatkov UNDP (2002) in Svetovne banke (2002).

Kot je sklepati iz tabele, so Zelenortski otoki po indikatorju QL uvrščeni kar za 22 mest nižje kot po HDI, kar jih uvršča med države z največjo razliko med tema dvema kazalcema. To pomeni, da je kakovost njihove izobrazbe, zdravstva in okolja precej nižja, kot bi bilo pripisati HDI, kljub temu, da imajo glede na afriško povprečje visoke vrednosti omenjenih indikatorjev. Slabo uvrstitev po indikatorju SL pa gre najverjetneje pripisati že omenjenim razvojnim problemom, kot je nazadosten delež BDP, namenjen za javno šolstvo in zdravstvo, ki ga je pokazalo že nesorazmerje med HDI in BDP, le da je v tem primeru še bolj izrazito.

SL in QL očitno nazorneje prikažeta stopnjo razvitosti ZO, saj bolj natančno razdelata koncept človekovega razvoja in s tem pokažeta pravo smer za reševanje razvojne problematike.

3.9 Indeks srečnega planeta kot primer nemonetarnega kazalca

3.9.1 Vrednost HPI na ZO

Vsi do sedaj naštetih indeksi, s katerimi sem prikazovala stopnjo razvitosti, so vsebovali tudi dohodkovno komponento in ZO po njihovih indikatorjih niso bili ravno vzor človekovega razvoja. Indeks srečnega planeta (HPI) dohodkovne komponente ne vključuje v svoj izračun, pač pa prikaže koliko zemeljskih virov je potrebnih, da določeno prebivalstvo obdrži stopnjo blagostanja. Ime indeksa sicer ne obeta kakšne pretirane verodostojnosti, kljub vsemu sem ga umestila v nalogo, saj kot ekološki kazalec na razvojno problematiko gleda z drugega zornega kota. Poleg tega so ravno majhne otoške države tiste, ki dosegajo najvišje vrednosti HPI in z ozirom na to, da ZO spadajo mednje, je ta kazalec vsekakor zanimiv za prikaz njihove razvitosti.

Vrednost HPI za ZO je 52,4, kar jih postavlja na 5. mesto med Afriškimi državami in 46. mesto med 178. državami na svetu (NEF, 2007). Tako uvrstitev so si zaslužili predvsem zaradi visoke vrednosti ekološkega odtisa (1,3 gha zemeljske površine potrebujejo, da ohranijo sedanjo stopnjo blagostanja – manj od 1 je zelo dobro, več od 5 je zelo slabo), žal pa to ni rezultat strateškega načrtovanja ekološkega turizma in kmetovanja v stilu »živimo z naravo«, saj sem že omenila, da na ZO turistična dejavnost temelji na ogromnih resort kompleksih, ki so vse prej kot dober temelj za ekološki turizem. Visoko vrednost ekološkega odtisa bi po mojih izkušnjah pripisala pomanjkanju znanja za učinkovito kmetovanje in težko dostopen terenu, kar pomeni, da veliko površin ostane neobdelanih. Druga »prednost«, ki zaenkrat ohranja naravo razmeroma neokrnjeno, je redka naseljenosti in pomanjkanje cestne infrastrukture, ki bi omogočala prevažanje z avtomobili. Izjemno neizkoriščen je tudi ocean, vsaj kar se tiče ribolova. Kljub temu, da je ohranjanje okolja zelo pomembno, pa nizek ekološki odtis ne pomeni veliko, če je prebivalstvo lačno in odvisno od razvojne pomoči. Zato bi bilo

potrebno najti vmesno pot med učinkovitim, a okolju prijaznim kmetijstvom, ki bi več prispevalo k samozadostnosti Zelenortčanov.

Druga dva indikatorja HPI dosegata srednje vrednosti, pričakovana življenjska doba je 70,4 leta, medtem ko je vrednost indikatorja Zadovoljstvo z življenjem 5,8 (na lestvici od 1-10, snovalci indeksa so ocenili, da je še realen »ideal« za vključene države 8,2).

3.9.2 Verodostojnost HPI kot kazalca razvitosti ZO

Zelenortčani so torej razmeroma zadovoljni z življenjem, čemur lahko potrdim tudi sama, saj sem malo kje srečala tako srečne ljudi. Predvsem na otokih Fogo, Brava in Sanitiago, ki so v večji meri še neokrnjeni (Santiago je z izjemo Praie še vedno turistično neokrnjen) in zeleni. Tam so ljudje motivirani in živijo polno življenje. Želja po emigriranju je sicer prisotna, vendar pa nisem dobila občutka, da bi vplivala na psihološko stanje družbe. Zdelo se je, da v teh kotičkih sveta še velja za današnji čas nekoliko romantičen rek, ki pravi, da denar ne more kupiti sreče.

Veliko razliko sem opazila na Salu in Boa Visti, kjer je prihod turizma v tandemu z globalizacijo prinesel nezdravo slo po materialnih dobrinah in sprevržen vrednotni sistem. Beli turist je, kot v drugih državah v razvoju, kjer hitro rastoči turizem ruši lokalno sožitje, postal vreča denarja na dveh nogah in lahek plen lokalnim nepridipravom. Med mojim prvim obiskom, sem bila v enem tednu okradena trikrat, sicer ne nasilno, ampak dovolj, da je bil občutek varnosti močno okrnjen. Pri vseh mojih nadaljnjih obiskih so se zadeve samo še stopnjevale, na tako majhnem otoku, kot je Sal, se novice hitro širijo. Takoj po mojem prihodu (september 2006) pa je v svetovni javnosti odmeval primer umora dveh Italijank, živečih v Espargosu (Sal), ki sta bili brutalno umorjeni s strani dveh domačinov. Kaj je bil razlog, ne ve nihče, dejstvo pa je, da človeško življenje v drugi kulturi dobi nove razsežnosti in tega se zahodnjaki premalo zavedamo.

Da geografska izolacija in ranljivost nimata vedno negativne konotacije, dokazuje tudi razmeroma visok HPI na ZO. Družba je zaradi teh »pomanjkljivosti« bolj prilagodljiva, odnosi pa morajo temeljiti na medsebojni podpori. Zaradi izpostavljenosti naravnim nesrečam in odvisnosti od uvoza je prebivalstvo bolj povezano med seboj, ekonomija na lokalni ravni pa temelji na sodelovanju in medsebojnem obdarovanju, saj to omogoča

dostojno preživetje. Poleg tega geografska izoliranost omogoča boljše distanco osrednjih političnih turbulenc in konfliktov, kar vsekakor vpliva na nivo blagostanja. Ker se je nemogoče umakniti od narave, tako kot denimo v velikih urbanih središčih, ima prebivalstvo več spoštovanja do okolja, visoki stroški uvoženih dobrin pa delujejo restriktivno na osebno potrošnjo in tako upočasnjujejo (zaradi globalizacije je žal ne morejo zatreti) željo po materialnih dobrinah.

3.10 Primerjava uvrščenosti po BDP, HDI in HPI

Glede na to, da sem stopnjo razvitosti otokov presojala skozi posamezne indikatorje, ki so pokazali bodisi večja ali manjša odstopanja od dejanskega stanja na ZO, je na mestu tudi primerjava med njimi.

Tabela 3.6: Uvrščenost Zelenorstkih otokov po izbranih indeksih na lestvici 178. držav

Indikator	BDP na prebivalca(kupna moč v dolarjih)	HDI (od 0 do 1)	HPI (1 - 100)
Vrednost	5803	0,736	52,4
uvrščenost	90.	102.	46.

Vir: UNDP, 2007.

V tabeli sem primerjala uvrščenost ZO glede na vrednosti razvojnih kazalcev BDP, HDI in HPI na lestvici 178 svetovnih držav. V primerjalni okvir sem vključila tiste kazalce, po katerih so je bilo isto število držav že razvrščenih glede na vrednost indeksa, saj bi bila sicer primerjava neustrezna in zavajajoča. S tem sem želela pokazati, do kakšnih razlik pri razvrstitvi v razvojni okvir lahko prihaja, če državo presojamo samo po enem kazalcu. Kot je razvidno iz slike, so otoki najvišje uvrščeni glede na indikator HPI (46. mesto, njegova vrednost je 52,4), ki ne vsebuje dohodkovne komponente, iz česar gre sklepati, da so po nedohodkovnih kriterijih ZO bolje razviti kot po dohodkovnih.

Kar nekaj mest kasneje sledi vrednost indikator BDP, ki ZO uvršča na 90. mesto (njegova vrednost je izražena v kupni moči v dolarjih in znaša 5803 dolarjev), najnižje pa so uvrščeni glede na HDI, in sicer na 102. mesto (vrednost HDI je 0,736). Če povzamemo uvrstitev po teh indikatorjih, lahko sklepamo, da je gospodarska rast višja od stopnje človekovega razvoja in da so Zelenortčani zelo ekološki narod, ki za svoje

blagostanje ne izkorišča pretirano naravnih virov in živi dokaj polno in zadovoljno življenje. Ta interpretacija pa je, za razliko od tiste, ki jo predstavlja zgolj sklicevanje na posamezen indikator, že bližje Zelenortski realnosti.

K izboljšanju razvojne slike ZO bi po mojem mnenju veliko pripomogel predvsem bolj kakovosten izobraževalni sistem – s tem bi država pridobila višje izobraženo delovno silo, ki je pomembno vodilo pri zagotavljanju višje kakovosti storitev na več nivojih: tako šolstva kot tudi zdravstva, sodstva in konec koncev tudi vlade. Seveda pa so za kakovostne javne storitve pomembna tudi finančna sredstva. Potrebno je zagotoviti, da bo visokokvalificirana delovna sila tudi primerno plačana, da bo infrastruktura izboljšana (še več mednarodno financiranih projektov na področju zdravstva), še bolj pomembno pa je, da bodo ta finančna sredstva pravično razdeljena.

Prav tako pomembno kot investiranje v izobraževanje, enakomerna distribucija finančnih sredstev ter regulirana zakonodaja je tudi bolj učinkovito izkoriščanje naravnih virov. Veliko se govori o omejenosti naravnih resursov, in ker je boj proti naravi na teh otokih neusmiljen, je potrebno zadržati trenutni delež kmetijstva in domače proizvodnje hrane. Ker se delež storitvenega sektorja v nacionalnem gospodarstvu večja, je vsekakor pomembno tudi, da se izkoristi demografski potencial – vlagati bo potrebno v izobraževanje kadrov, ki bodo posledično zmožni nuditi visokokakovostne storitve ter s tem pripomogli pri gospodarski rasti. S povečanjem izvoza storitev (zaradi povečane kakovosti kadra) se tako navkljub nespremenjenim količinam uvoza hrane lahko gospodarska rast otokov vidno poveča in ostane stabilna. Seveda pa je treba ob tem poudariti tudi bistven pomen človeškega kapitala, ki bi moral biti osrednji element vsake razvojne slike. Gospodarski napredek in visoka tehnologija namreč sama po sebi ne prineseta tudi zadovoljstva ljudi, visok standard pa je velikokrat le slepilo za srečno zunanje življenje.

4. Sklep

ZO se kot majhna država v razvoju na skorajšnjem prehodu v razviti svet sooča s številnimi težavami, ki v največji meri izvirajo iz slabo načrtovanih razvojnih strategij in odločitvah, ki so prej ko ne posledica težnje po instant reševanju problemov in privabljanju tujega kapitala v državo.

Ustaljeni kazalci razvitosti ji kažejo optimistično sliko; boljša ali manj stalna rast BDP in HDI, ki traja že desetletje, obljublja obetavno prihodnost tako na gospodarskem kot družbenem nivoju. Res je, da so otoki od osamosvojitve do danes prehodili dolgo pot, ki so jo začeli kot nerazvita afriška država, nadaljevali kot uspešna otoška ekonomija in so dandanes po stopnji razvitosti močno prekosili tudi najbolj razvite afriške države.

Kljub temu, da Zelenortski BDP raste, njihovo pot do stabilne države družbene in gospodarske blaginje ovirata dva bazična gospodarsko-politična problema – korupcija in monopolno gospodarstvo. Oba spadata v pojav potegovanja za rento, ki je na ZO kot majhni otoški državi zelo razširjen, njegove posledice pa večplastne. V prvi vrsti je to povečevanje neenakosti in razzlojevanje, saj sadove gospodarske rasti žanje vedno isti in maloštevilen premožnejši sloj. Posledica potegovanja za rento je tudi nenadzorovano kupovanje nepremičnin in zemljišč s strani tujih investitorjev, ki v naravnosti k dobičku izpodrivajo domačine iz tržno zanimivih zemljišč. Problematika potegovanja za rento zelo obširna in pereča, saj zmanjšuje produktivnost prebivalstva in dolgoročno stabilnost gospodarstva, poleg tega pa postavi pod vprašaj tudi verodostojnost BDP kot kazalca gospodarske rasti, saj naj bi bila ta, zaradi zmanjševanja produktivnosti nižja kot jo prikazuje BDP. Dvom v stopnjo BDP na ZO se poraja tudi zaradi obsežnega pojava sive ekonomije, ki jo tvorijo predvsem poulični prodajalci in delavci na »črno«, ki prihajajo iz drugih afriških držav.

Na testu verodostojnosti se je nekoliko bolje odrezal HDI, katerega rast se je v zadnjih letih upočasnila, kljub temu je velik del Zelenortčanov pismenih, pričakovana življenjska doba je 71 let. V zadnjih letih HDI zaostaja za BDP, kar pomeni, da so otoki bolj bogati kot razviti, izkazalo se je, da iz dveh, med seboj povezanih vzrokov: neučinkovitosti javnih transferjev v šolsko in zdravstveno infrastrukturo ter nizke kakovosti izobrazbe. Nesorazmerje med HDI in BDP se odraža tudi v čedalje večji nezaposlenosti in z njo povezano migracijo otočanov v inozemstvo. Nezaposlenost je

rezultat čedalje večjega preseljevanje iz ruralnih v urbane predele. Migracije so velik družbeni problem ZO, saj denarne pošiljke migrantov pomenijo za nekatere edini vir dohodka, ki pa žal ni enakomerno porazdeljen med vse sloje prebivalstva, saj trend emigracij ostaja znotraj družin.

Indeks revščine kot kazalec razvoja, za z DVR bolj relevantnimi spremenljivkami, pokaže, da je stopnja deprivacije na ZO nizka, kar je deloma posledica tega, da so v primerjavo vključene DVR, ne pa vse države sveta, kot velja pri razvrstitvi po BDP in HDI

Dvom v HDI se potrdi pri vpeljavi novih, nekoliko manj znanih indikatorjev, kot sta QL, SL in HPI. Medtem ko je življenjski standard, ki vsebuje dohodkovno komponento, na ZO v primerjavi z afriškimi državami nadpovprečen, pa je kakovost življenja nižja, kot bi bilo sklepati po HDI. ZO namreč spadajo med države, pri katerih so razlike med QL in HDI največje, kar pomeni, da kakovost izobrazbe, zdravja in okolja na ZO niso na tako visokem nivoju, kot bi bilo pripisati vrednosti HDI.

Tretji kazalec, HPI, izključuje dohodkovno komponento in glede na njegovo visoko vrednost so ZO kot otoška država uvrščene v sam vrh med afriškimi državami. Iz tega lahko sklepamo, da so Zelenortčani srečen in zadovoljen narod, ki živi v sožitju z naravo, kar glede na moje izkušnje drži. Izključenost dohodkovne komponente pri tem indeksu pa ponovno nakazuje na to, da BDP ni vedno najbolj verodostojen kazalec razvitosti.

Ustaljeni kazalci razvoja redkokdaj odražajo realno sliko razvoja določene države, kar se je izkazalo tudi med mojo nalogo. Neupravičeno bi bilo pričakovati, da bodo zajeli celotno razvojno problematiko, saj gre za standardizirane kazalce, ki morajo v svoj obseg merjenja zaobjeti čimveč družbenih in gospodarskih dejavnikov. Zavaljo tega se velikokrat zgodi, da obidejo specifične razvojne probleme določene države, ki so včasih celo bolj trdovratni kot tisti, ki jih pokažejo kazalci. Vse prevečkrat se namreč dogaja, da se afriške države meče v isti koš in pozablja, kako raznolik, tako v kulturnem, gospodarskem in zgodovinskem smislu, je afriški kontinent. Ta raznolikost pomeni, da se pri raziskovanju in dokazovanju določene teorije ne sme vse države metati v isti koš in argumente iskati tam, kjer jih ni, kar pogosto počnemo zahodnjaki. Prav tako

sklicevanje na en sam indikator in posploševanje pomeni površno obravnavo družbeno-gospodarskega ustroja države, osnivanje razvojnih strategij zgolj na podlagi tovrstnega sklepanja pa zgrešeno in neučinkovito.

Verodostojnost indikatorjev je velikokrat vprašljiva tudi z metodološkega vidika in nedvomno bo to razkrilo nove razsežnosti posameznih kazalcev. Ker pa je cilj moje naloge analiza razvojnih kazalcev na makro nivoju, se v sam način zbiranja in analize podatkov nisem natančneje poglobljala.

Razhajanja v razvrščanju ZO po predstavljenih indikatorjih nakazujejo na različne metodološke temelje pa tudi relevantnost merskega instrumenta. Pri prvem je lahko problematična predvsem zanesljivost in verodostojnost podatkov, saj so, še zlasti na primeru afriških držav, kjer še nimajo dodelanega sistema zbiranja in obdelave statistik, podatki lahko nenatančni in premalo ažurni. Tudi relevantnost merskega instrumenta je z vidika razvojnih kazalcev pomembna, saj lahko določen kazalec, ki v obseg merjenja ne zaobjame ključnih razvojnih komponent posamezne države, to umesti v napačen koncept razvojne problematike, posledično pa lahko tudi osnivanje razvojnih strategij izhaja iz napačnih predpostavk. Tak primer je denimo BDP, ki je Zahodnem svetu dovolj relevanten kazalec, pri manj razvitih državah pa se je izkazal kot preveč pomanjkljiv in enostranski.

Primer ZO je pokazal, kako kompleksna je lahko razvojna problematika določene države in da je potrebno za natančne uvid vanjo več kot le pregled statističnih podatkov in kazalcev. Ti sicer postavijo nek primerjalni okvir, ki pa lahko ob površni analizi precej odstopa od realne razvojne slike, predvsem kar se tiče stopnje človekovega razvoja. Zato bi kot alternativni metodološki pristop pri preučevanju razvojne problematike navedla opazovanje z udeležbo, saj se šele pri integriranju raziskovalca v opazovano skupino, razvojna problematiko pokaže na nivoju malega človeka, kar se je izkazalo tudi v moji študiji primera. Seveda pa je ob tem treba poudariti, da je za objektivnost in zanesljivost rezultatov nujno tudi sklicevanje na statistične kazalce.

Realna slika ZO je slika afriške države, ki jo do družbenega in gospodarskega blagostanja loči še veliko truda in vlaganja, predvsem v človeški kapital. Sedanjo stopnjo razvitosti si je zagotovila z velikimi količinami razvojne pomoči, emigrantskim denarjem in privabljanjem tujih investitorjev na svoje ozemlje. Kljub temu, da so njeno

krivuljo gospodarske rasti ti dejavniki večinoma potiskali navzgor, pa se v zadnjih letih dogaja, da je ta vzvod nekoliko zarjavel, če ne ravno celo nagnili v smer stagniranja in večnega kroga odvisnosti. Zato bi bilo otokom nujno omogočiti, da vsaj deloma, če ne popolnoma, prerežejo to popkovino, ki je bila vsekakor zelo dobrodošla ob osamosvojitvi, danes pa je le eden izmed glavnih razlogov za leglo korupcije in razslojevanja. Kot sem že omenila, je prvi korak h večji samozadostnosti bolj učinkovita razporeditev javnih sredstev, predvsem v izobraževalni sistem ter seveda regulirana zakonodaja. Ta dva problema sta seveda rešljiva na dolgi rok, saj bi bolj izobražen kader pomenil tudi večjo produktivnost in višjo kakovost storitev, seveda ob primernem plačilu in v političnem sistemu, ki bi zagotavljal enakost možnosti. Slednje je nekoliko idealiziran razvojni cilj, sploh v državi, kjer je demokracija še večja farsa kot v Zahodnem svetu, pa kljub temu bi se dalo z večjim številom izobraženih in zavednih posameznikov veliko narediti tudi na tem področju. Za stabilno gospodarstvo in družbeno blagostanje je pomembno tudi učinkovito izkoriščanje naravnih virov, kar bi lahko na ZO deloma uresničili s približevanjem sodobnih, a ekoloških načinov obdelovanja zemlje lokalnemu prebivalstvu, ki pa se ne bi smelo preveč oddaljiti od njihovega tradicionalnega kmetovanja. Turizem kot nosilna gospodarska panoga bi se lahko razvijal naprej, vendar nikakor ne v taki obliki kot danes. ZO so premajhna država, da bi prenesli breme množičnega turizma, zato bi bilo treba v prvi vrsti uvesti ekološki turizem po vzoru Galapagosa, ki temelji na manjšem številu turistov ter lokalnemu okolju in prebivalstvu prilagojenim storitvam.

Vsi ti scenariji, ki bi verjetno ZO pripeljali naprej po poti uspeha so dolgoročni in zahtevajo skrbno načrtovane razvojne strategije, za katerimi ne stoji zgolj kapital, pač pa želja po boljšem in kakovostnejšem življenju otočanov. Ali bodo ZO samo še ena izmed večnih članic na seznamu držav v razvoju, pa je odvisno od politike vodilnih razvojnih organizacij in razvitih držav, ki pa žal še vedno delajo po nareku lastnih interesov.

5. Literatura

Berenger, Valerie in Audrey Verdier Chouchane. 2007. *Multidimensional Measures of Well-Being: Standard of Living and Quality of Life Across Countries*. Nice: Universite' de Nice-Sophia Antipolis. Dostopno prek: <http://www.sciencedirect.com/science/article/B6VC6-4NMV06P-3/2/459f980b263f4e2544780fdb616e17c> (25. maj 2008).

Bourdet, Yves. 2002. *Country Economic Report 2002: Cape Verde, From Aid Dependency to Self-Sustaining Growth?* Lund: Swedish International Development Cooperation Agency. Dostopno prek: http://www.gwp.sida.se/sida/jsp/sida.jsp?d=118&a=3263&language=en_US (4. junij 2008).

Byll-Cataria, Joseph. 2004. *Rapport National 2004 sur le Developpement Humain du Cap Vert: Nouvelles Technologies de l'Information et de la Communication et Transformation du Cap Vert*. UNDP, New York: Oxford University press.

Central Intelligence Agency. 2008. *The World Factbook: Cape Verde*. Dostopno prek: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cv.html> (16. junij 2008).

Devarajan, Shantaynan. 2002. Public Expenditures and Risk Reduction. V *World Bank Economists Forum*, ur. Devarajan S. in ur. Rogers H., 223. Washington: The World Bank.

Education for All Global Monitoring Report. 2007. *Cape Verde, Early Childhood Care and Education (ECCE) programmes*. Geneva: UNESCO International Bureau of Education. Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001471/147163e.pdf> (10. junij 2008).

Georgescu – Roegen. 1988. Closing Remarks: About Economic Growth. *Economic Development and Cultural Change* 36(6): 291-307.

Haywood, John. 2001. *Historical atlas of the 20th century:1900-1999*. New York: Metrobooks.

Lah, Marko. 2005. *Temelji ekonomije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Lobe, Bojana. 2008. *Integration of online research methods*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

MacFarlan, A. M. 2005. *Cape Verde: Selected Issues and Statistical Appendix*. New York: International monetary fund.

Marks, Nic in Sam Thompson. 2006. Towards a flourishing society: economics, politics and well-being. *The Journal of the Royal Society for the Promotion of Health*. Dostopno prek: <http://rsh.sagepub.com> (27. maj 2008).

Meier, Gerald M. in Joseph E. Stiglitz. 2002. *Frontiers of development economics: the future in perspective*. Washington (D.C.): Oxford University Press.

Neuman, Lawrence W. 2006. *Social research methods: qualitative and quantitative approaches*. Boston: Pearson education, Inc.

New economics foundation. 2007. *Happy Planet report 2006*. Dostopno prek: <http://www.happyplanetindex.org/download.htm> (29. maj 2008).

Pease, Kelly–Kate S. 2003. *International Organizations: Perspectives on Governance in Twenty–First Century*. Upper Saddle Ricer (New Jersey): Prentice Hall.

Ramsay, Jeffress F. 1995. *Africa. 6th edition*. Connecticut: Dushkin Publishing Group.

Rotar, Damjan. 1994. *Kooperative v deželah v razvoju*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

Samuelson, Paul in Wiliam Nordhaus. 2002. *Ekonomija*. Ljubljana: GV Založba.

Shleifer, Andrei in Robert W. Vishny. 1998. *The grabbing hand – Government Pathologies and Their Cures*. London: Harvard University Press.

Selingson I., Mitchell A. in John T. Passe-Smith. 1993. *The Political Economy Of Inequality*. London: Lyenne Riener Publisher, Inc.

Sen, Amartya. 2002. *Ekonomija blaginje*. Ljubljana: GV Založba.

Senjur Marjan. 1993. *Gospodarska rast in razvojna ekonomika*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

Thomas, Linus J. 1994. Neoclassical development theory and the Prebisch doctrine: A Synthesis. *The American Economist* 38(1): 75 – 81.

Todaro, Michael. 1997. *Economic Development*. Harlow: Addison Wesley Longman.

United nations development programme. 2008a. *Cape Verde, The Human Development Index – going beyond income*. Dostopno prek: http://hdrstats.undp.org/countries/country_fact_sheets/cty_fs_CPV.html (18. maj 2008).

---. 2008b. *The Human Poverty Index (HPI)*. Dostopno prek: <http://hdr.undp.org/en/statistics/indices/hpi/> (1. junij 2008).

Wilber, Charles K. in Kenneth P. Jameson. 1988. Paradigms od Economic Development and Beyond. V *The Political Economy of Development and Underdevelopment*, ur. Wilber, Charles K., 3 – 27. New York: Random House.

World Bank. 2000. *Report of the Commonwealth Secretariat/World Bank Joint Task Force on Small States: Small states: Meeting challenges in the global economy*. Dostopno prek: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/PROJECTS/0,,contentMDK:21512497~pagePK:41367~piPK:51533~theSitePK:40941,00.html#income> (4. junij 2008).

World Bank. 2008a. *Cape Verde, Country Brief*. Dostopno prek:
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/AFRICAEXT/CAPEVERDEEXTN/0,,menuPK:349633~pagePK:141132~piPK:141107~theSitePK:349623,00.html> (4. junij 2008).

---. 2008b. *Projects and Operations: What Makes Small States Different*. Dostopno prek:
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/PROJECTS/0,,contentMDK:21512497~pagePK:41367~piPK:51533~theSitePK:40941,00.html#income> (4. junij 2008).